

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

XIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

BUDAPEST 1985.

Szerkesztő:

Selmeczi Kovács Attila

A szerkesztőség címe:

MTA Néprajzi Kutató Csoport

1250 Budapest, Országház u. 30. Pf. 29.

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Felelős kiadó: Balassa Iván

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Megrendelhető Kara Tiborné titkárnál

1055 Budapest, Kosuth Lajos tér 12.

TÁRSASÁGI HÍREK

A Magyar Néprajzi Társaság 1985. évi (97.) közgyűlése

A Magyar Néprajzi Társaság 1985. június 5-én az ELTE Bölcsészettudományi Kar tanácstermében tartotta meg 97. tisztújító közgyűlését. Az ünnepélyes ülést **Balassa Iván** elnök nyitotta meg, majd ismertette a Választmány határozatát a társasági kitérítések odaítéléséről. A javaslatokat a közgyűlés megszavazta. Az indoklásokat **Paládi-Kovács Attila** főtítkár ismertette.

1985-ben 15. alkalommal a Györffy István Emlékérmét **Kresz Mária** és **Szabadfalvi József** nyerte el. A **Jankó János Díjat** – pénzjutalom és oklevél – ez évben **Viga Gyula** kapta meg. A **Szűcs Sándor** adományából alapított **Tájkutató Díjjal** – első alkalommal – **Bellon Tibort** tüntették ki.

Belföldi tiszteleti taggá választotta a Társaság Fél Editet, **Köpeczi Bélát** és **Balogh Istvánt**. A Társaság külföldi tiszteleti tagokat is választott **Romulus Vulcanescu** romániai, **Toini-Inkeri Kaukonen** finn és **Torsten Gebhard** nyugat-német etnográfusok személyében. Külföldi levelező taggá választották meg **Markku Aukia** és **Lehtinen Ildikó** finnországi, **Méry Margit** csehszlovákiai, valamint **A. K. Mikusev**, **V. A. Akcorin** és **V. E. Vladikin** szovjet néprajzkutatókat.

A főtítkári beszámolóban **Paládi-Kovács Attila** részletes áttekintést nyújtott az elmúlt időszakban végzett sokirányú munkáról. **Füzes Endre** a pénztárosi, **Bodó Sándor** pedig a számvizsgáló bizottsági jelentést terjesztette a közgyűlés elé.

Balassa Iván köszönetet mondott a leköszönő tisztikarnak az elmúlt három évben végzett munkájáért, majd felkérte **Korompay Bertalant** a korelnöki tisztség ellátására. A vezetőségválasztás első lépéseként a korelnök ismertette a Választmány egybehangzó véleményét, mely szerint az elnöki tisztség betöltésére a következő ciklusban is **Balassa Ivánt** javasolja. A közgyűlés egyhangúlag elfogadta az előterjesztést. Ezt követően **Balassa Iván** átvette az elnöklést és levezette a választást. A közgyűlés a Választmány javaslata alapján minden egyes tisztség betöltésére külön szavazott.

Az újonnan megválasztott tisztikar nevében **Balassa Iván** mondott köszönetet a közgyűlés bizalmáért, és szólt az elkövetkező évek feladatairól.

A közgyűlést záró plenáris előadást **Kodolányi János** *Az eurázsiai uráli nyelvű népek kultúrájának főbb vonásai* címmel tartotta meg.

A Magyar Néprajzi Társaság 1985–1988. évre megválasztott tisztségviselői

Elnök: **Balassa Iván**

Alelnökök: **Andrásfalvy Bertalan**, **Bodrogi Tibor**, **Kodolányi János**, **Ujváry Zoltán**

Főtítkár: **Paládi-Kovács Attila**

Titkárok: **Balázs Géza**, **Vargyas Gábor**

Pénztáros: **Füzes Endre**

Számvizsgáló Bizottság: elnöke **Bodó Sándor**; tagjai **Bellon Tibor**, **Domonkos Ottó**,

Györgyi Erzsébet

Anyagi Kultúra Szakosztály: elnöke Csilléry Klára; titkára Selmeczi Kovács Attila
 Folklór Szakosztály: elnöke Ujváry Zoltán; titkárai Barna Gábor, Küllős Imola
 Társadalomnéprajzi Szakosztály: elnöke Szilágyi Miklós; titkára Szabó László
 Etnológiai Szakosztály: elnöke Boglár Lajos; titkárai Ecsedi Csaba, Kézdi Nagy Géza
 Nemzetiségi Szakosztály: elnöke Eperjessy Ernő; titkára Gyivicsán Anna
 Önkéntes Gyűjtő Szakosztály: elnöke Morvay Péter; titkárai Halász Péter, Fejős Zoltán
 Film- és Fényképészeti Szakosztály: elnöke Kodolányi János; titkárai Tari János,
 Hoppál Mihály

A Választmány tagjai: Barabás Jenő, Báráth János, Bellon Tibor, Bodó Sándor, Dankó Imre, Domankos Ottó, Dömötör Tekla, Filep Antal, Gráfik Imre, Gunda Béla, Györgyi Erzsébet, Hofer Tamás, Iktvai Nándor, Juhász Antal, Kecskés Péter, Kresz Mária, Kriza Ildikó, Kósa László, Kunt Ernő, Nagy Ilona, Sárkány Mihály, Szabadfalvi József, Vargyas Lajos, Voigt Vilmos

A Választmány póttagjai: Banó István, Kisbán Eszter, Kurucz Albert, Lackovits Emőke, Lukács László

A Társaság új kitüntetettjei

KRESZ MÁRIA

Muzeológus, a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa, 1943 óta a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársa. Több mint négy évtizedes munkássága alatt létrehozott műveinek sorával szolgál rá a társasági kitüntetésre.

Kimagaslóak a népi fazekasság körében végzett széles távlatú és mélyreható kutatásai. Számos részlettanulmány után írta meg nagy összefoglalását, *A magyar fazekasság* címen kiadás alatt álló kandidátusi disszertációját. Jelentősek Kresz Mária tudománytörténeti munkái, nemkülönben azok a kötetek, tanulmányok, amelyekben a népviseletre, illetve a paraszti gyermeknevelésre vonatkozó kutatásait adta közre. Kresz Mária munkássága nemcsak hazánkban, de a szakma külföldi képviselőinek körében is elismerést vívott ki. Elméleti működése mellett külön érdeme a nagy hatású tudománynépszerűsítő tevékenység.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékérmét* 15. alkalommal Kresz Máriának ítéli oda.

SZABADFALVI JÓZSEF

Kandidátus, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Múzeumi Szervezet igazgatója. A magyar nép anyagi kultúrájának különböző kérdéseit vizsgálta eredményesen. Könyve, cikkgyűjteménye és számos tanulmánya jelent meg a pásztorkodás témaköréből, melyek elmélyült kutatásról, széles körű ismeretről tanúskodnak. Jeles eredményeket ért el a népi kézművesség és a népművészet, különösen a népi kerámia, a mézeskalácsos mesterség, a festett famennyezetek kutatásában is.

Nemcsak kiváló kutató, de elsőrendű tudományos szervező, amit a helyi, országos és nemzetközi konferenciák egész sora bizonyít. Miskolcon olyan kötetek sorozatát adta ki, melyek a magyar néprajztudomány nagy nyereségének számítanak.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékérmét* 15. alkalommal Szabadfalvi Józsefnek ítéli oda.

VIGA GYULA

1952-ben született, 1975-től dolgozik a Herman Ottó Múzeumban, 1982-től a múzeum Néprajzi Osztályát vezeti. Szakmailag kiválóan képzett, néprajzi és történeti síkon gondolkodó szakember. Több mint tíz év óta jelennek meg publikációi. Foglalkozott az árucserre és a kereskedelem néprajzi kérdéseivel, különösen az Alföld és a Bükk hegység, illetőleg a történeti Felvidék viszonylatában. Tudománytörténeti témák iránt is érdeklődik, több dokumentumot kutatott fel és közölt a miskolci múzeum, valamint a névadó tudós, Herman Ottó életművéhez. Társzerzővel közreadta a Herman Ottó Múzeum kiadványainak bibliográfiáját, valamint a megye múzeumait és kiállítóhelyeit ismertető kiadványt.

Jelentős szerepet visz a Herman Ottó Múzeum kiadványainak szerkesztésében. Szerkesztő-társként végzi a Herman Ottó Múzeum Évkönyve és Közleményei szerkesztő-szerkesztő és kiadói tevékenységét. 1984-ben jelent meg magyar és szlovák nyelven Répáshuta néprajzát bemutató tanulmánykötet, melynek szervezője és szerkesztője volt.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság 1985-ben a *Jankó János Díjat* Viga Gyulának ítéli oda.

BELLON TIBOR

1964-ben – Szűcs Sándort követve – vette át a karcagi múzeum vezetését, s vele a terület néprajzi kutatásának felelősségét. Az elmúlt két évtized folyamán Bellon Tibor aktivitásának köszönhetően a múzeum tárgygyűjteménye, adattára, fényképgyűjteménye és könyvtára többszörösére gyarapodott. A múzeum nivós állandó kiállítása és számos időszakos kiállítása mutatja be a Nagykunság népéletét. A múzeum több tudományos konferencia házigazdája volt az utóbbi évtizedben.

Bellon Tibor tudományos munkássága, publikációs tevékenysége is elismerést érdemel. Önálló kötetei közül a *Karcag város gazdálkodása* (Szolnok, 1973) történeti, levéltári források alapos kiaknázásával készült mű. A Gondolat Kiadónál 1979-ben megjelent *Nagykunság* c. kötete a sorozat egyik legjobb darabja, méltán nyerte el a kiadói nivódíjat is. Eredményesen ápolja Györffy István és Szűcs Sándor emlékét. Az 1974. évi Györffy-emlékülés előadásaiból sajtó alá rendezte és kiadta *A magyar nép tudósa* (Karcag, 1980) c. kötetet. A centenárium alkalmából gondoskodott a *Nagykunsági krónika* újabb kiadásáról. Szűcs Sándorról is több írása jelent meg, s előkészületeket tett arra, hogy munkáiból egy válogatást jelentessen meg.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság – a Szűcs Sándor adományából létesített – *Tájkutató Díjat* első alkalommal Bellon Tibornak ítéli oda.

FÉL EDIT

A magyar néprajztudomány kiemelkedő egyénisége, aki korai munkáiban elsőként kezdte el a néprajz területén a család, a társadalom kutatását. Nagy jelentőségű az átányi kutatás, melyről Hofer Tamással együtt három hatalmas és tartalmában alapvető jelentőségű munkája jelent meg, sajnálatos módon egyik sem magyar nyelven. A Corvina Kiadónál megjelent népművészeti jellegű munkái nem csak forrásértékűek és alapvetőek tudományunk számára, de példát mutatnak arra is, hogyan kell ezen a területen újat és maradandót alkotni. Az elmúlt évben francia nyelven megjelent munkája, mely egy parasztasszony életét mutatja be, európai sikert aratott. Fél Edit központi folyó-

iratunknak, az Ethnographiának nagyon nehéz időben (1945–48 között) kiváló szerkesztője volt.

A Magyar Néprajzi Társaság Fél Editet *tiszteleti tagjává* választotta.

KÖPECZI BÉLA

Egyetemi hallgató korában, Erdélyben román területen jelentős folklór jellegű gyűjtést végzett, melynek kiadása most van folyamatban. Történeti, irodalomtörténeti munkáiban, ahol erre mód és lehetőség kínálkozik, a néprajz eredményeit felhasználja.

Köpeczi Béla akadémikusnak nagy szerepe van abban, hogy 1984-ben a Györffy István emlékévet országosan és magas színvonalon tudtuk megrendezni. A néprajz kérdései iránt rendszeresen érdeklődik, eredményeit hasznosítja, jelentős segítséget nyújtott és nyújt kiadványaink megjelentetéséhez, a néprajz intézményeinek megerősítéséhez.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság Köpeczi Bélát *tiszteleti tagjává* választotta.

BALOGH ISTVÁN

A magyar néprajztudomány történeti szemlélettel dolgozó irányzatának kiemelkedő egyénisége. Tiszántúlról, Debrecenről szóló munkái alapvetőek a magyar gazdaságtörténet, a társadalomtörténet és a művelődéstörténet számára is. Jelentősek a Hortobágy és környékének pásztoréletéről, gazdasági életéről közreadott tanulmányai. Fel tárta egy nagy magyar város társadalmának rétegződését, a debreceni civisek világát, s ezzel példát mutatott más városok társadalmának hasonló kutatására.

A Magyar Néprajzi Társaság mindezek alapján Balogh Istvánt *tiszteleti tagjai* sorába választotta.

Külföldi tiszteleti tagok

ROMULUS VULCANESCU a román néprajz egyik külföldön is ismert művelője. Bukarestben született, az ottani egyetemen végezte etnológiai és szociológiai tanulmányait Dimitrie Gusti tanítványaként. 1938–48 között filozófia tanár, 1949-ben doktort. 1958-ban lett a régészeti intézet néprajzi osztályának vezetője, majd a Román Tudományos Akadémia Néprajzi és Folklór Intézetének osztályvezetője. Titkára volt az akadémia antropológiai és etnológiai bizottságának 1968-tól, szerkesztője a Vaskapu Komplex Atlasza c. műnek. 1978-tól szerkesztője az Etnologica c. folyóiratnak. Tudományos munkássága sokágú; a mitológiától, a népi drámától a jogi népszokásokon át a toponomisztikáig és a transzhumansz pászorkodás kartografiai feldolgozásáig terjed. Értékes tudománytörténeti munkássága is. Könyvet publikált a román etnológia történetéről 1975-ben, tanulmányt Gusti és a néprajz kapcsolatáról. Szerkesztette a Dictionar de etnologie c. életrajzi és elméleti, terminológiai cikkeket tartalmazó kislexikont (Bukarest, 1979.). Többször járt Magyarországon, szoros szakmai kapcsolatot tart fenn magyar etnográfusokkal. Megválasztása tiszteleti taggá a román és a magyar tudományos kapcsolatok erősítését is szolgálja.

TOINI-INKERI KAUKONEN doktor, címzetes egyetemi tanár, a Finn Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója. Múzeumi szolgálata alatt kutatói feladatokat, a seurasaari szabadtéri múzeum vezetését, a Néprajzi Osztály irányítását, végül a Finn Nemzeti Múzeum igazgatását látta el. A Helsinki Egyetemen éveken át docensként, ill. he-

lyettes egyetemi tanárként végzett oktató munkát. Tudományos kutatási területe főleg a szövés, a textilanyagok megmunkálása, valamint a viselet. Nagyszámú tanulmány, több könyv szerzője. Munkássága jól ismert mind a hazai, mind a nemzetközi kutatásokban. 25 éve tart fenn jó, eleven kapcsolatokat a magyar néprajzzal és kutatókkal. Aktív része volt a Finn Nemzeti Múzeum és a magyar Néprajzi Múzeum között 1960-ban lebonyolított műtárgy-csere sikeres megszervezésében. Folyamatosan hozzájárul a magyar–finn kapcsolatok fejlesztéséhez.

TORSTEN GEBHARD (NSzK) néprajzkutató és művészettörténész, a Bajor Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének igazgatója, egyetemi tanár. Erejét elsősorban az anyagi kultúra, főként pedig a népi építészet és bútorkutatásának szentelte. Összefoglaló kötetei nemzetközi elismerést értek el. Sokoldalúságát mutatja az *Alte bauerliche Geräte* c. kötet, mely első ízben 1969-ben, bővített formában pedig 1978-ban jelent meg Helmut Sperber közreműködésével. Újszerű kutatási szempontokat és megoldási lehetőségeket vetnek fel a népművészet területét érintő, továbbá ikonográfiai tárgyú tanulmányai is. Torsten Gebhard figyelemmel kíséri a magyarországi néprajzi és művészettörténeti kutatási eredményeket, amit jól dokumentálnak recenziói. A magyar kutatókat messzemenően segíti németországi kutatásaikban, és helyet ad írásaiknak az általa szerkesztett Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde-ban.

Külföldi levelező tagok

AUKIA, MARKKU (Turku, Finnország) a Turku Egyetem Néprajzi Tanszékének oktatója, Turku város kulturális tanácsosa. Tudományos kutatómunkája a finn rurális társadalom jelenkori változásainak feltárására irányul. Ösztöndíjasként és hivatalos kiküldetésben többször járt Magyarországon. Megtanult magyarul és eleven kapcsolatot tart fenn magyar szakemberekkel. 1984-ben Turkuban megszervezte az első finn–magyar néprajzi kerekasztal konferenciát.

LEHTINEN ILDIKÓ (Helsinki, Finnország) a Finn Nemzeti Múzeum magyar származású kutatója, aki tanulmányait a budapesti egyetemen kezdte és feleségnek ment Helsinkibe. Jelentős kutatási eredményeket ért el a Volga vidéki finn népek anyagi kultúrája vizsgálatában (népviseletek, ékszerek stb.). A finn–magyar kulturális kapcsolatoknak, a magyar néprajznak már eddig is nagy szolgálatot tett tolmácsként, fordítóként és szakértőként. Része volt a Turkuban rendezett finn–magyar néprajzi konferencia lebonyolításában.

MÉRY MARGIT (Bratislava, Csehszlovákia) a CSEMADOK Központi Bizottságának munkatársa, néprajzi előadója, aki hosszú ideje szervezi a szlovákiai néprajzi gyűjtőmunkát, kezeli archívumát és maga is jelentős gyűjtő tevékenységet folytat. Aktív része van a szlovákiai magyar kulturális rendezvények, amatőr népi együttesek szakmai irányításában. Jelenleg a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének ösztöndíjasaként népviseleti gyűjtéseit dolgozza fel. Sokat tesz a szlovák–magyar néprajzi kapcsolatok ápolásáért.

MIKUSEV, A. K. (Syktyvkar, Komi SzSzK) – AKCORIN, V. A. (Joskar Ola, Mari SzSzK) – VLADIKIN, V. E. (Izsevszk, Udmurt SzSzK) szovjet kutatók, mindhármán autonóm köztársaságuk Tudományos Akadémiájának kutató intézeti dolgozói. Megválasztásuknak aktualitást ad az 1985 nyarán Syktyvkarban megtartandó VI. Nemzetközi Finnugor Kongresszus, amely alkalmat ad az oklevél átnyújtására és a Szovjet-

unióban élő finnugor népek iránti érdeklődésünk és rokonszenvünk kifejezésére. Mindhárman jártak Magyarországon, többek között az 1975. évi IV. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson. Egy-egy előadással szerepelnek a kongresszus anyagát publikáló kötetekben.

Helyesbítés

A Néprajzi Hírek 1984. évi 3–4. számában a 45–46. oldalon Csilléry Klára ki-tüntetésével kapcsolatos indoklás szövege sajnálatos módon hibásan jelent meg. Kéré-sének megfelelően közöljük, hogy K. Csilléry Klára nem címzetes főiskolai docens, ha-nem egyetemi adjunktus és nem az Iparművészeti Főiskola, hanem a Képzőművészeti Főiskola oktatója. A téves adatok nem tőle származnak.

Tájékoztatás

A Néprajzi Hírek 1985-től kezdődően – a lapkiadási engedélyben foglaltak sze-rint – az évi háromszori megjelenésnek megfelelő számozással fog rendelkezni. Az 1. és a 2. szám továbbra is a szokásos híryanagot tartalmazza, a 3. szám pedig az előző évi néprajzi bibliográfiát adja közre.

A szerkesztő

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

Délkeleteurópai kongresszus Belgrádban

Az Association Internationale des Études du Sud-Est Européen 1984. szeptember 11–17 között tartotta ötödik nemzetközi konferenciáját Belgrádban. A konferencia néprajzi (folklor és etnográfia) szekciójában a nagyszámú bejelentett előadás közül közel ötven hangzott el, amelyek tartalmilag eléggé szétágazóak voltak. Az általánosabb jellegű előadások sorából kiemelkedett Vlahović Petaré a balkáni népek etnikai pluralitásáról. Loukatos D. eléggé görögcentrikusan a balkáni folklor mai helyzetéről beszélt, kiemelve az epikai költészet kutatását s aláhúзва, hogy a folklor területe olyan szétágazó, hogy természetszerűen szétágazóknak kell lennie módszerének is.

Az előadások jelentős része a modern élet keretében jelentkező folklorizmusról szólt, amely nemcsak „divat”, hanem a népi-nemzeti lét egyik kifejezési formája is (Genčev S., Bulgária). Szó volt a hatóságok irányító szerepéről a népi kultúrában. Több előadás érintette a korábbi magyar erdélyi, burgenlandi nemzetiségi politika kérdéseit (Verdery Katherine, Lockwood William). Figyelmet keltett egy előadás a családi struktúra és a népdal viszonyáról (Lockwood Yvonne), a szerb nagycsalád átalakulásának érzelmi és társadalmi tényezőiről (Radovanović Miljana). Módszertanilag is jelentős előadásokat hallhattunk az anekdotaszzerű történetek és a dramatikus játékok folklorjáról (Antonijević Dragoslav, Belgrád; Burkhart Dagmar, Nyugat-Berlin). A népviselet státuszszimbólumának jegeit mutatta be délkeleteurópai példákkal illusztrálva Schubert Gabriella (Nyugat-Berlin). Zelencuk V. S. (Kisinyev) a román (moldován) viselet etnikai sajátágaival foglalkozott. Roth Klaus és Roth Juliana (München) a bolgár ponyvairadalomra hívta fel a figyelmet. Halpem J. M. (USA) délszerbiai adatok nyomán a háztartások alakulásának történeti demográfiai megközelítéséről számolt be. Lopasić Alexander (Anglia) a balkáni-mediterrán vérbosszú közös gyökerét elemezte. Bratanić Br. (Zágráb) – a már korábban Nopcsa Ferenc és Moszyński Kazimierz által is felvetett – balkáni-kaukázusi kapcsolatokhoz igyekezett az eketípusok számbavételével újabb bizonyítékokat feltárni. Én a Magyar Tudományos Akadémia kiküldetésében vehettem részt a kongresszuson s a Balkán kulturális területeiről tartottam előadást. Mindez csak néhány példa.

A néprajzi szekció munkáját általában jellemezte a terepmunkáról való beszámoló s a néprajz klasszikus irányainak érvényesülése. Több előadó hangsúlyozta a mai balkáni kultúrák görög-római, thrák-illyr kapcsolatait, önkéntelenül is aláhúзва azt a francia közmondást, hogy a dolgok minél inkább változnak, annál inkább állandóak maradnak. Számban is jelentősek voltak a kongresszuson a romániai, jugoszláviai terepen dolgozó USA-etnográfusok. Feltűnő volt a néprajzi szekcióból a román és csehszlovák kollégák távolmaradása, noha több előadásuk szerepelt a programban. A néprajzi szekció sokat köszönhetett Prosić-Dvomić Mirjana (Belgrád) figyelmének és adminisztratív tevékenységének. A kongresszuson a különböző nemzetek Délkelet-Európával foglalkozó régészeti, történeti, néprajzi, művészettörténeti, nyelvészeti kiadványait láthattuk. Az NSZK (BRD) a kongresszus tiszteletére *Jugoslawien* címen jelentetett meg egy magas

színvonalú kötetet, benne két úttörő néprajzi tanulmánnyal (Brednich R. W., *Die Reintegration jugoslawischer Arbeitsemigranten als volkskundliches Forschungsanliegen*; Burkhart D., *Volkskundliche Implikationen der Reintegration. Ein makedonisches Beispiel*). — A kongresszus után egy hetes kutatóutat tehettem Szarajevo környékén.

Gunda Béla

Nemzetközi konferencia a tradicionális kultúráról

A szocialista országok néprajzi változásvizsgálattal foglalkozó állandó koordinációs bizottsága, amelyet az európai szocialista országok akadémiai néprajzi intézetei hívtak életre 1974-ben, soros munkaiülését 1984-ben Budapesten tartotta.

A Koordinációs Bizottság feladata a metodológiai, metodikai törekvések, eredmények és általában a kutatási információk cseréje, esetleges közös kutatás megteremtése.

A Koordinációs Bizottság ülése alkalom arra, hogy egy előre meghatározott témában – vitaülés keretében – bemutassuk a néprajzi változásvizsgálat terén elért legújabb eredményeket. Az előadásoknak nem az a célja, hogy átfogó képet adjanak a témában végzett kutatásokról, hanem az, hogy egy-egy részterület vizsgálata során felmerülő elvi, módszertani problémákat jelezzenek.

A budapesti munkaiülésre 1984. november 15–17-e között került sor, helye az MTA Néprajzi Kutató Csoportja volt, a vitaülés témája pedig *A tradicionális kultúra továbbélésének lehetőségei a szocialista társadalomban*.

A tárgyválasztás, a „hagyomány” értelmezése és értékének, helyének megjelölése a mai, kortárs kultúrában adekvátan jelezte azt a sokszínűséget, amely a szocialista országok néprajzi irodalmában, kutatási irányjaiban fellelhető. A konkrét, rész témákra támaszkodó vizsgálatok eredményeinek ismertetésétől az átfogóbb igényű, rendszerigényű megfogalmazásokig terjedt az előadások témája.

A hagyomány szerepének, tudatformáló súlyának esetenként eltérő értelmezése mellett, figyelemre méltó az a konkrét vizsgálatok során feltárt sok közös vonása, amely a változások irányát, mechanizmusát, az értékorientációt stb. érinti.

Az előadások önálló kötetben megjelennek az MTA Néprajzi Kutató Csoport kiadásában (a vitaülésen elhangzott eredeti nyelven, azaz részben oroszul, részben németül), ezért itt csupán jelezni kívánjuk az előadások tárgyát.

Kríza I. átfogó képet adott a 60-as években kibontakozott magyarországi folklorisztikai jelenkutatás irányairól. Egy-egy részterület konkrét kutatási eredményéről számolt be J. Kucharska, aki a történelmi emlékezet tudatformáló, etnikai összetartozást erősítő szerepét vizsgálta a kasub vidéken; D. Todorov a kortárs bolgár lakodalmi szokások hagyományos elemeit, azok társadalmi meghatározottságát vizsgálta, a hangsúlyt az esztétikai, emocionális elemek továbbélésére helyezve. Ugyanez határozta meg Zs. Sztamenova előadásának alaphangját is a mai bolgár kalendáriumi ünnepek és szokások elemzésében. J. Kaderabkova a falusi építészet csehországi legújabb irányairól számolt be, részletesen elemezve a funkcionális meghatározottság érvényesülésén keresztül a hagyományos elemek beépülését az újabb társadalmi-gazdasági meghatározottsá-

gok és lehetőségek rendszerébe. A tradíciónak a kultúrát, a mindennapi életet, egy-egy réteg vagy etnikum tudatformálását alakító törvényszerűségeinek megragadására vállalkozott A. Robek, aki a II. világháború utáni csehszlovákiai etnikai problematikát körvonalazta; M. Kasper a szorb nemzetiség jelenkori kulturális hagyományairól, ezen hagyományok és az NDK-beli szocialista kultúra szimbiózisáról szólt, valamint L. M. Drobizseva, aki egy nagyobb lélegzetű kutatási program tapasztalataiként elméleti megközelítés igényével elemezte a társadalmi normákban kifejezésre jutó etnikus hagyományok beépülését, összecsiszolódását a szocialista életmód általánosan jelentkező törekvéseivel.

A magyar előadók közül Szilágyi M. a budapesti Néprajzi Múzeum közelmúlt kiállításainak koncepcióját, a kultúra és az életmód hosszú távú változásainak, a hagyományok továbbélésének megvalósítását ismertette. Tátrai Zs. a mezőgazdaság szocialista átszervezése következményeként a női munka szerkezetének átrendeződését és a női munka felértékelődését elemezte. Jávor K. két különböző típusú mezőgazdasági üzemszervezetű faluban a munka értékorientációját és a családszervezés, gyermeknevelés összehasonlító vizsgálatának eredményeit ismertette, Szabó P. pedig egy szakszövetkezeti faluban végzett kutatás eredményeként a vállalkozói jellegű, „farmgazdaság” típusú tagigazdaságok alkalmazkodását vizsgálta a tágabb gazdasági-társadalmi környezethez.

U. Mohrmann (NDK) a népi kultúra tradicionális elemeit abból a szempontból vette szemügyre, hogy mennyiben megőrzendők vagy elutasítandók azok a szocialista életmód kialakítása folyamán, illetőleg milyen változásokon mennek keresztül. Bemutatta a berlini Humboldt egyetemen folyó kutatásokat, amelyek két fő témára terjednek ki: a) az emberi élet menetéhez kötődő szokások; b) a nemzeti ünnepek sorához, ezen belül a mintegy 3500 népünnepélyhez, lokális ünnephez fűződő szokások. Az előbbi vizsgálati kör egy példájával szolgált I. Winkelmann (NDK), aki a múlt század közepére visszanyúló, de az NDK államiságának keretei között felélesztett ifjú avatási szertartásokról beszélt. Ez az egykor az egyházi konfirmációtól függetlenedést reprezentáló intézmény ma csaknem az összes tizennégy éves számára életkort, társadalmi státust meghatározó intézménnyé vált.

A családi ünnepek módosulásának szentelte figyelmét Ch. Heinrich (NDK). Az NDK Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete Néprajzi Részlegének 150 települést átfogó regionális kutatása, a Magdeburger Börde-kutatás során a mindennapi élet hagyományos elemeiről nyert információkat foglalta össze a történeti változásokra aprólékosan ügyelő tanulmányában H.-J. Rach. Színes témát választott L. Balke (Bautzen, NDK), amikor a tojásfestési, -díszítési hagyományok továbbéléséről számolt be, kitekintve a többi szocialista ország hasonló hagyományaira is.

Szabó Piroska—Sárkány Mihály

Nemzetközi indián konferencia

A Magyar Néprajzi Társaság Etnológiai Szakosztálya, az ELTE Folklóre Tanszékének Latin-Amerika Munkacsoportja, az MTA Néprajzi Kutató Csoportja és a Belvárosi Ifjúsági Ház 1985. április 10 és 13 között harmadízben rendezte meg az „indián napokat”, ezúttal nemzetközi részvétel mellett.

A hattagú szervezőbizottság többhónapos előkészítő munkája nyomán állítódott össze a végleges program, amely több külföldi előadó jelentkezése miatt négy napos rendezvénné bővült. A részletes program a következő volt:

1. Az első napon „Régi és új identitások” címmel angol nyelvű előadásokat hallhattunk: Ch. K. Feest (Bécs) „Identitások és őshonos művészet Észak-Amerikában”, L. Dräger (Lipcse) „A teremtő istenség férfiről nővé változása a shawneek vallásában”, W. K. Powers (New Jersey) „Az újragondolt pán-indianizmus”, M. N. Powers (New Jersey) „Amerikai indián asszonyok”, L. Luna (Helsinki) „Don Emilio és a 'növénydoktorok'”, H. Schindler (München) „A chilei mapucsek régen és ma” a külföldiek közül, a magyar előadások pedig a következők voltak: Lammel A. „Kettős identitás – kettős elbeszéléskészlet”, Sebestyén É. „Botokudo indiánok és a fehéremberek”, Borsányi L. „Kortárs indián dalok politikai vonatkozásai”, Klimes K. „Az identitás kérdése az Alkirályság gyarmati társadalmának tanulmányozásában”, Boglár L. „A guarani kultúra két arca”, és végül K. Nagy G. „Régi és új identitások?”

Még az első nap délutánján nyitotta meg Németh Lajos művészettörténész az „Amazónia művészete” c. kiállítást, amelyet az általam az elmúlt években Braziliában gyűjtött kollekción alapján rendezett Horváth Ferenc. A megnyitót követően néprajzi dokumentumfilmek vetítésére került sor, részben a jelenlevő kollégák kommentárjával (így pl. Luna ismertette a „Don Emilio and his little doctors” c., egy perui sámánról készített filmjét, Feest pedig a 30-as években a potawatomi indiánok között forgatott egyedülálló dokumentumfilmet mutatta be). Láthatta még a közönség a francia Labrousse „Waraka” címen összefoglalt, Andok-beli rítusokat bemutató filmjeit, és e sorok írójának „A saman nyaklánc” c. filmjét.

A konferencia előtt, alatt és után is jelentősen képviseltette magát a sajtó, a rádió és a TV (több idegennyelvű, spanyol és angol interjú is készült a külföldi kollégákkal, a TV-híradó pedig bemutatta a kiállítást).

2. A második napon „Indián kultúrák magyar kutatói” címmel kilenc magyar nyelvű előadás hangzott el: Sebestyén É. Orosz Lászlóról, Sándor István Xántus Jánosról, Fejős Zoltán Fejős Pálról, Klimes K. Korcság Nándorról, Bognár A. Éder X. Ferencről, Létay M. Haraszthy Ágostonról, Gyarmati J. Borhegyi Istvánról beszélt. Voigt V. alapos bevezetője és Borsányi L. gondos zárszava ugyancsak felért egy előadással.

A konferenciával egyidőben néhány tárlóban bemutattuk magyar indiánkutatók több írásos munkáját. Az első naphoz hasonlóan, az előadásokat követően ismét filmvetítésre került sor: ennek ügyes-bajos dolgait Halasy M. látta el példamutatóan. A vetítések többnyire telt ház előtt zajlottak, ami naponta 180–200 főt jelentett.

3. Április 12-én előadók és kísérők harminc főnyi csoportja Tatára utazott, ahol megtekinthették a helyi múzeumokat, majd ünnepélyes körülmények között bemutattam az ott levő, kétszáz darabos indián gyűjteményt, a leendő Etnológiai Múzeum egyik alapját. (Egyúttal felkértem a megjelenteket: ha ismét Tatán járnak, legalább egy darabbal gyarapítsák a múzeumot. A jelképes megnyitót valóságos tett követte, Minerva Schindler kollegina átadott egy mexikói nyakláncot B. Szatmáry Sarolta igazgató-nőnek).

Tatai ebéd után visszatérve Budapestre, a Művelődéskutató Intézetben több, indiánok által készített filmet mutatott be bécsi kollégánk, Christian Feest.

4. A záró nap eseménye volt a Belvárosi Ifjúsági Házban rendezett „Indián zenei és táncbemutató”, amelyet Powers professzor és felesége vezetett: a többórás műsorban „felléphetett” gyermek és felnőtt, külföldi és hazai kolléga egyaránt.

A szakmai eredmények értékelése még folyik – és reméljük, hogy kiadhatjuk az előadásokat kötet formájában is. A résztvevők egyöntetű véleménye az volt, hogy ilyen jellegű konferenciát jövőre is rendezzünk – az előkészítő megbeszélések máris folynak.

Boglár Lajos

Vitaülés Györfly István életművéről

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, Kulturális Antropológiai Munkabizottsága és a Magyar Néprajzi Társaság által 1985. január 23-án közösen rendezett vitaülés ugyan szorosán kapcsolódott az előző évi Györfly-centenárium eseménysorozatához, mégis inkább a két világháború közötti tudományos élet kritikai értékelésének szerepét vállalta magára, amint azt Szabolcsi Miklós akadémikus megnyitó előadása érzékeltette.

Az 1930-as évek egyik legjelentősebb művelődéspolitikai eseményéről, a Táj- és Népkutató Központ kiállításáról, annak megrendezéséről és betiltásáról a résztvevő tapasztalatával nyújtott élményszerű visszaemlékezést Kiss István. A népkutató táborok munkáját figyelemmel kísérő Györfly István és a felvidéki Sarló mozgalom kapcsolatát Filep Antal elemezte, rávilágítva Györfly szociális érzékenységre. Hofer Tamás a különböző kultúrafelfogásokat áttekintő előadásában a Magyarság Néprajzában használatos „népi műveltség” fogalmát Bartók „parasztdal” fogalmával állította párhuzamba, és ennek kapcsán világította meg a parasztság hétköznapijaira, mindennapi életére irányuló szakmai figyelem azonosságát.

Az elhangzott plenáris előadásokat felkért hozzászólások egészítették ki. Szilágyi Miklós Györfly István múzeumi tevékenységével mutatott rá a népi kultúra minél teljesebb leltározásának igényére, a népelet minél teljesebb rögzítésére. Némedi Dénes a harmincas évek ifjúsági mozgalmainak és szociográfiai törekvéseinek irányait tekintette át, majd Barabás Jenő Györfly István kultúrpolitikai nézeteinek helyét jelölte ki a korszak eszmerendszerében, feltárva a haladó szárnyhoz tartozó tudós radikalizálódását, amit a földkérdéssel kapcsolatos nézetei és németellenessége is mutat.

A vitaülés zárszavában Szabolcsi Miklós megállapította, hogy úton vagyunk a két világháború közötti korszak realisabb ábrázolásához, ugyanakkor tanúi lehetünk egy nagy tudománytörténeti korszak lezárulásának, a tudományos élet átalakulásának. Ezért a tudománytörténeti kutatás sürgető feladata a szellemi élvonalbeli tudósok életművének, egymáshoz fűződő kapcsolatainak mind teljesebb feltárása.

Selmecei Kovács Attila

V. Kézművesipartörténeti Szimpózium

Veszprém, 1984. november 20–21.

A már hagyományossá vált helyszínen, a Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában került sor a kézművesipartörténettel foglalkozó hazai kutatók újabb találkozójára. Az előadások három főbb témához kapcsolódtak: 1. Kézművesipar a török hódoltság idején. 2. A török alól felszabadult területek kézművesiparának újjászerveződése. 3. Főcéhek és céhfiliák. Ezekon kívül, az említett témákhoz szorosan nem kapcsolódó kutatási beszámolók is elhangzottak.

Szakály Ferenc a hódoltsági mezővárosok kézművesiparát vizsgálva megállapította, hogy a török által megszállt területeken is tovább él a kézművesség. A hódoltsági területek kézművesiparának szerkezete nem tér el a szabad országrészekétől: a ruházati ipar dominanciája jellemzi a hódoltságkori kézművesipar struktúráját. A török iparosok helyzetét elemezve Hegyi Klára megállapította, hogy a közel-keleti virágzó kézművességgel nem összehasonlítható a magyarországi török kézművesség: elsősorban kiegészítő tevékenységet jelentett, a helyi igényekhez alkalmazkodva alakult ki s céhszervezetük sem működött a török iparosoknak. Heckenast Gusztáv a felsőmagyarországi vasipar helyzetét mutatta be a hódoltság korában, hogy a törökök milyen módon és eszközökkel zavarták a termelést vagy próbálták erőszakos úton is megszerezni a számukra oly szükséges vasanyagot.

Eperjessy Géza a török alól felszabadult területek kézművesiparának újjászerveződéséről tartott összefoglaló előadást. Ehhez a témához kapcsolódva több előadás is elhangzott egy-egy konkrét terület bemutatásával. Gál Éva az óbudai és az óbudai uradalom kézművességét, Faragó Tamás a Buda környéki falvakét, Timaffy László Győr kézművesiparának újjáéledését, Nemes Lajos Eger város kézművességét, Dávidházy István a bánáti határőr terület céheinek újjáéledését ismertette. Pálmány Béla és Praznovszky Mihály a Nógrád megyei kézművesipar történetének egy-egy fontos részét ismertették előadásaikkal.

Domonkos Ottó számos térképpel illusztrálta a főcéhek vonzaskörzeteiről szóló előadását. Németh Gábor a Hegyalján vizsgálta a céhszervezet alakulását, kimutatva a céhek és céhfiliák kialakulásának okait, történelmi előzményeit.

Kutatási beszámolók hangzottak el a magyarországi halászcéhekről (Solymos Ede), a hatvani takácscéhről (Kürti Béla), a Veszprém megyei vízimalmokról (Wöller István), a pápai molnárcéhről (Nádasdy Lajos), az eszéki céhek írásos dokumentumairól (Burić, Vesna) és az eszéki mészároscéhről (Burić, Mirko); a rajeci sörfőző céhről (Kalesňny, Frantisek), s a Pázmány Péter alapította egyetem oktató és taneszközeiről (Tóth Imre). Az etnográfus szakemberek érdeklődéssel hallgatták Szulovszky János előadását a kézművesiparok néprajzi rekonstrukciójának problémáiról.

Az előadásokat hozzászólások egészítették ki és általában vita követte. Több előadás érintette és a hozzászólók többsége foglalkozott az egyes korszakok forrásainak hiányosságaival és felhasználási lehetőségükkel; a különböző összeírásokban szereplő névanyaggal: a foglalkozást jelentő név mögött valódi iparüzés áll-e, s a személynévmesterségnév kapcsolata hogyan változik az egyes századokban; továbbá az iparűzőknek az egyéb gazdasági, elsősorban mezőgazdasági munkákban való részvételével s ennek a kétfajta tevékenységnek az arányával a különböző időszakokban.

A történeti Magyarország kézművesiparának kutatótságáról, a tudományos feltárás mértékéről és hiányosságairól Nagybakay Péter tartott összefoglaló előadást, megállapítva, mennyire alapvetően fontos a XVI–XVII. század kutatása kézművesipartörténeti szempontból. A referátum megvitatása után javaslatok hangzottak el további kutatási feladatokról, szimpóziumok tematikájáról és az 1986-ra tervezett III. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium fő témájához.

A konferencia Éri István elnök a felvetett problémákat összegező, az új feladatokat összefoglaló, a jelen konferenciát értékelő szavaival zárult.

Gergely Katalin

Interdiszciplináris települési konferencia Nagykőrösön

Ismét országos konferenciának adott otthont Nagykőrös városa. Az elmúlt években megrendezett két néprajzi szimpózium után (anyaguk megjelent *Halottkultusz*. Budapest, 1982. 397 l. és *Lakodalom*. Debrecen, 1983. 475 l.) dr. Novák Lászlónak, az Arany János Múzeum igazgatójának fáradhatatlan szervezőmunkája eredményeként 1985. március 29–31. között öt tudomány szak képviselői folytathattak eszmecsere-t az alföldi településkutatás eredményeiről, feladatairól. A *Falvak, mezővárosok az Alföldön* címet viselő konferencián félszáz előadás hangzott el az egyes tudomány szakokhoz igazodó szekcióüléseken. A nagyszabású rendezvényhez hasonló című múzeumi kiállítás kapcsolódott, amely többek között az alföldi mezővárosok ritkaságszámba menő települési térképeit is felsorakoztatta.

A konferenciát Kulcsár Kálmán akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettese nyitotta meg. Beszédében nagyra értékelte a nagykőrösi múzeum kezdeményezését, amely a tudományközi kapcsolatok erősítésén túl fontos társadalompolitikai feladatot vállalt magára. A konferencia ráirányítja a figyelmet a helyi társadalmi sajátosságok feltárására, ezzel pedig hozzájárul a hatékony önismerethez, ami alapjául szolgál a hatékony önkormányzatnak, a magasabb szintű helyi politikai kultúrának.

A kronológiai sorrendet követő szekcióülések sorát a legnépesebbnek számító régészeti előadások nyitották meg Györfly György elnökletével. Az avar település emlékek vizsgálatától a középkori településformákig vezető elemzések a magyar falu eredetéhez számos új adattal járultak hozzá. Az elhangzott tizenegy előadás közül a néprajzi kutatást is foglalkoztató kertesség kérdéssel kapcsolatban a téli szállások régészeti meghatározásának kísérletéről Fodor István számolt be, Mesterházy Károly pedig egy Árpád-kori törzsi település tanulságai alapján a feudalizálódási folyamat ill. annak településképi vetületét rekonstruálta.

A történeti szekció előadóinak többsége az alföldi mezővárosi társadalom különböző kérdéseit vizsgálta a XVI–XVIII. század közötti időszakban (pl. a birtoklástörténeti viszonyokat, a mezővárosi önkormányzat formáit). Az alföldi agrárkultúra néhány fontos sajátosságával foglalkozott Orosz István és Für Lajos. Az ülészakot levezető szekcióelnök, Szabad György összegzésében kiemelte az Alföld történeti súlyának megnövekedésével összefonódó sajátosságokat, amely az egész újkori nemzeti művelődésben nyomot hagyott.

A konferencia másik legnagyobb számú előadássorozatát a néprajzi szekció nyújtotta, amelynek elnöki tisztét Hoffmann Tamás látta el. Gondolatébresztő előadásában az alföldi mezővárosok gazdaságfejlődésének néhány jellemző vonására keresett magyarázatot. Novák László mintaszerű rendszerezése a XVI. század végétől vezette végig az alföldi településfejlődési folyamatot. Több előadó foglalkozott a mezővárosi gazdálkodás változásaival és társadalmi kapcsolataival (Szilágyi Miklós, Bellon Tibor, Szabó László). A tanyarendszer kialakulásának újabb megközelítését nyújtotta Juhász Antal, Bárh János, Szentí Tibor és Kocsis Gyula előadása.

A néprajzi kutatások számára is jól hasznosítható vizsgálati módszerekről és eredményekről adott számot a szociológiai szekcióban tartott előadások többsége, melyek a falvak és az egykori mezővárosok társadalmi-gazdasági átalakulásának problémáit különböző aspektusból közelítették meg. Kulcsár Kálmán a falu jelenét és jövőjét a magyar társadalom fejlődésével összefüggésben értékelte, Csatári Bálint az alföldi falvak népességmegtartó képességének különböző tényezőit vette számba. A társadalmi vonatkozású jelenkutatási eredményekhez szervesen kapcsolódtak a településökológiai szekció előadásai, amelyek a települések fejlesztésének kérdéseivel, új irányjaival, korszerű formáival ill. a környezetvédelmi problémákkal foglalkoztak.

A magas színvonalú interdiszciplináris konferencia előadásainak szövege – a tervek szerint – a nagykőrösi múzeum kiadványaként, Novák László szerkesztésében a jövő év elején megjelenik, fontos szerepet vállalva a néprajztudomány kapcsolatainak szélesítésében. A konferencia pedig bizonyosságul szolgál arra, hogy vidéki múzeum is betöltheti országos jelentőségű tudományos műhely szerepét.

Selmeczi Kovács Attila

Nemzetiségi néprajzi nap Nagyvázsonyban

1984-ben a Múzeumi és Műemléki Hónap Veszprém megyei rendezvényeinek egyik kiemelkedő eseménye volt a Nagyvázsonyban megtartott nemzetiségi néprajzi nap, október 26-án. A színvonalas rendezvényre másodsor került sor, ugyanis 1982-ben Városlődön megállapodtak a résztvevők és rendezők – a veszprémi Bakonyi Múzeum, a HNF Veszprém megyei szervezetének Nemzetiségi Munkabizottsága és a Veszprém megyei Levéltár –, hogy ezentúl két évenként megrendezik a nemzetiségi néprajzi napot. Az érdeklődők – a nemzetiségi falvak lakossága és az etnográfus szakemberek – a Dunántúl nemzetiségeinek néprajzi kutatásáról kaptak áttekintést. Az előadók Fejér, Veszprém és Pest megyéből érkeztek. A tanácskozás elnöke dr. Selmeczi Kovács Attila kandidátus, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának osztályvezetője volt.

Az elnöki megnyitó után dr. Lukács László székesfehérvári néprajzkutató „A szülőörsz népszokásai a Vértes német nemzetiségi községekben” című előadása következett. Beszélt a hegyközségi rendszabályokról, melyek igen szigorúak voltak, és az öröklények munkájáról. Rajzon és fényképen láthattuk a munkához tartozó tárgyakat is.

„Menyecskék új közösségekben a Dráva menti sokácoknál a hagyományos pa-

raszti társadalomban” címmel tartott előadást dr. **Gelencsér József** székesfehérvári jogtanácsos. A nagy érdeklődést kiváltó előadásában az új asszony beilleszkedéséről, munkájáról és helyzetéről szólt. Dr. **Csukás Györgyi** előadása földrajzilag már közelebb esett, hiszen Márkó, Pula és Vöröstó német népi építészetének jellemzőit mutatta be. Az igen színvonalas előadást diákepekkel kísérte ez előadó.

Hadnagy László történész az ösküi halottas készülődést mutatta be, összehasonlítva a mai és a 1930-as, 40-es éveket. Magunk elé idézhattük az öltöztetés, virrasztás, temetés szokásait az előadó segítségével. **Hudi József** a Veszprém megyei XVIII–XIX. századi magyarosítási törekvésekről tartott érdekes előadást. Hallhattunk a nem magyar anyanyelvűek elmagyarosítási programjáról, a tanítók helyzetéről és a kötelezővé vált magyar nyelvű oktatásról, amely csak 1948-ban következett be.

Dr. **Lackovits Emőke** egy szápári asszony ruhatárát mutatta be diákepekkel kísérvé. Megismerhettük egy asszony ünnepi, félünnepi, felkapó és munkaruhájának teljes egészét. Az előadó igen nagy pontossággal tekintette át az egyes ruhadarabok viseleti formáját. **Vörös Hajnalka** néprajz szakos egyetemi hallgató **Bakonycsemye**, **Jásd** és **Szápár** takácsmestereinek munkáját ismertette. Majd dr. **Csoma Zsigmond** a horvát serféskereskedők nyugat-dunántúli tevékenységét elemezte a tőle megszokott pontossággal.

Az előadások közti szünetben az érdeklődők megtekinthették az ösküi általános iskolások műsorát, amelyet **Schenk Róbertné** irányított. Az előadások végén 4 korreférátum hangzott el, **Schönwald Mária**, **Ebele Ferenc**, **Koppány István** és **Harmath István** részéről.

Az előadások sorát **Selmeczi Kovács Attila** elnök értékelő összefoglalása zárta. A résztvevők ismét megállapodtak abban, hogy két év múlva újra megrendezik a nemzeti-ségi tanácskozást.

Sófalviné Tamás Márta

SZEMÉLYI HÍREK

A veszprémi Bakonyi Múzeum néprajzi osztályának vezetőjévé nevezték ki dr. **Lackovits Emőke** etnográfus muzeológust 1985. március 1-től.

*

A Bács-Kiskun megyei Múzeumi Szervezet újonnan alakult orvos- és gyógyszerészettörténeti osztályának vezetője 1985. január 1-től **Mészáros Ágnes** etnográfus muzeológus.

*

A készülő putnoki Gömői Múzeum vezetésére **Bodnár Mónika** etnográfus kapott megbízást, aki 1984. február 1-től a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Múzeumi Szervezet muzeológusa.

*

A bajai Türr István Múzeum új munkatársa 1985. január 1-től **Szojka Emese** etnográfus muzeológus.

Kandidátusi értekezések megvédése

A Tudományos Minősítő Bizottság az elmúlt időszakban a néprajztudomány területén négy kandidátusi disszertáció nyilvános vitáját tűzte ki és fogadta el az értekezések megvédését.

1985. május 3-án **Kunt Ernő** *A magyar parasztság halálképe* című értekezésének vitájára került sor az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanácstermében. Az értekezések opponensei **Pócs Éva** kandidátus, tudományos főmunkatárs és **Ujváry Zoltán** kandidátus, egyetemi tanár voltak. A TMB által kijelölt bíráló bizottság **Balassa Iván**, a történelemtudományok (néprajz) doktora elnökletével a maximális pontszámmal szavazta meg a kandidátusi fokozatot a jelöltnek.

*

1985. május 13-án a Magyar Tudományos Akadémián került sorra **Erdész Sándor** *Kigyó-kultusz a magyar néphagyományban* című disszertációjának nyilvános vitája. A munkát **Pócs Éva** és **Ujváry Zoltán** kandidátusok opponálták. **Vargyas Lajos**, az irodalomtudományok doktora elnökletével kijelölt bíráló bizottság **Erdész Sándort** kandidátussá nyilvánította.

*

1985. május 31-én tartották meg Kerecsényi Edit *A muramenti horvátok története és anyagi kultúrája* c. értekezésének vitáját az ELTE Tanácstermében. A disszertáció hivatalos bírálói Andrásfalvy Bertalan kandidátus, múzeumi osztályvezető és Barabás Jenő kandidátus, egyetemi docens voltak.

*

1985. június 7-én Bodó Sándor *A magyar paraszti termelés igaerejének története* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját tartották meg az ELTE Tanácstermében. Az értekezést Gunda Béla a történelemtudományok (néprajz) doktora, egyetemi tanár és Paládi-Kovács Attila kandidátus, egyetemi docens opponálta. A TMB által kijelölt bíráló bizottság Balassa Iván a történelemtudományok (néprajz) doktora elnöklétével maximális pontszám alapján minősítette Bodó Sándort a történelemtudományok (néprajz) kandidátusává.

Egyetemi doktori disszertációk

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1984-ben doktori címet szerzett Fehér Ágnes *Debrecen néhány szabadegyházi közösségének vizsgálata*; G. Ramminger Gabriella *Népi drámai emlékek a kollégiumi kéziratok könyvekben*; F. Csiszár Sarolta *Az emberi lét utolsó fordulója a Tiszaháton*; Gazda László *A folklórizmus mai jelenségei és jellemzői*; Gy. Kovács Judit *Kalendáris szokások az osztrák néphagyományban és magyar vonatkozásai*; Kardos László *A néptánc a magyarországi folklórizmusban*; Kárpáti László *Provinciális és népi ikonok Északkelet-Magyarországon*; Kovács Lajos *Néprajzi forrásaink a helytörténeti honismereti munkában*; Markos Rozália *Az emberélet első fordulójával kapcsolatos ritusok és hagyományok egy nagy alföldi település közösségében*; Mészáros Balázs *Történeti néprajzunk XVIII. századi forrása*; Nagy Ferenc *Egy rétközi község gazdasági-társadalmi átalakulása a XIX. században*; P. Szalay Emőke *A debreceni kerámia*; Pásti Judit *Fejezetek Konyár gazdálkodásához*; Répási Imre *Népi ipar és kereskedelem egy gömöri mezővárosban*; S. Püski Anna *Népi kéziratok folklórisztikai és néprajzi tanulságai*; Tóth Judit *Egy alföldi közösség epikus hagyományai*; T. Uzsonyi-Kiss Judit *Kárpátukrán folklórisztikai hagyományok*; V. Szatmári Ibolya *Kismesterségek egy alföldi közösség, Báránd társadalmában* című értekezésével.

MÚZEUMI HÍREK

Felszabadulási emlékkiállítás a Néprajzi Múzeumban

„Utunk, életünk – Életmódbeli változások Magyarországon 1944-től napjainkig”

Négy évtized jellegzetes életmódjának, a mindennapi tárgyi környezet ábrázolásának változásán keresztül tárja elénk a Néprajzi Múzeum új kiállítása a felszabadulás óta eltelt időszakot. A kiállítás az életmód tipikus színhelyein keresztül, a különféle osztályok és rétegek jellegzetes életmódjának megnyilvánulási formáival, a társadalmi és kulturális reprezentáció színterein keresztül mutatja be történelmünk nagy változásait, az eltelt negyven év mindennapjait érintő eseményeit. A kiállítás rendezői: a Néprajzi Múzeumból Hoffmann Tamás, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumból Szikossy Ferenc ezt úgy oldották meg, hogy a köztörténet, a politikai történet eseményei a falakon elhelyezett képeken, plakátokon láthatók, míg az életmód tárgyi bizonyítékai, tipikus színhelyei a különféle enteriőrök bemutatásával szemléltetik a történelmi változásokat.

A kiállítás az óvóhelyül szolgáló sötét pince: mint a létezés, a várakozás, a rettegés színhelye bemutatásával kezdődik, s eljut napjaink tipikus létformájának, a hétfégi háznak bemutatásáig. Mindkét színhelyen megtaláljuk az életmód jellegzetes kellékét, a kártyát és a borosüveget, amelyen keresztül életmódunk visszásságaival is szembe kell nézzünk.

A kiállítás megpróbálja mind a falu, mind a város vonatkozásában az alapvető társadalmi rétegek életmódját bemutatni, így például láthatunk városi munkáslakás lakókonyháját, vidéki úri szalont, budapesti nappali szobát és falusi parasztház alvókamráját. Megtaláljuk az ipar és a mezőgazdaság átalakulásának jellemző eseményeit bemutató együtteseket, mint pl. a sokak számára oly emlékezetes beszolgáltatási időszakból egy Tszcs irodáját. Az ötvenes évek nagy társadalmi változását mi sem érzékelteti jobban, mint a bemutatott négyes társbérlet: az egykori járásbíró tágas lakásában a társadalom különféle rétegeiből, faluról és városból odakerült lakók élnek. A cselédszoba lakója lett a vidékről felkerült falusi lány, aki kalauznőként vállalt munkát a fővárosban.

Az enteriőröket felváltó utcakép a korabeli plakátokkal, hirdetőoszloppal, különféle kirakatokkal, amelyekben a Munkás cigarettától a bambis üvegig, VIM-es doboztól a literes tejesüvegig minden megtalálható, ami az akkori fogyasztási kultúrát jellemzi; a könyvesbolti kirakattal, s az utcán járkáló emberek: lódenkabátos, szürke kiskosztümös, szürke öltönyös bábuival, az oldalkocsis motorkerékpárral még azok számára is érzékelteti az ötvenes évek atmoszféráját, akik ezt a kort még meg sem élték.

A hatvanas évek lakótelepi lakásában a megjelenő új fogyasztási cikk: a televízió kerül a lakótér központjába, míg a nyolcvanas évek értelmiségi lakásában a TV már csak a sajátkezüleg készített könyvespolcon kap helyett. A napjaink lakáskultúráját jól szemlélteti a bemutatott szellemi foglalkozásúak lakása; a nagyszobában megtalálható a különféle társadalmi rétegek kultúrájának tipikus tárgyi kellékei: a legújabb skandináv típusú bútorok, az előzőekben említett falat beborító könyvespolc, a parasz-

ti eredetű szuszék mint ágyneműtartó, a nemesi-polgári eredetű karosszék és asztal, és a design asztali lámpa. A gyermekszoba piros színű bútoraival, az emeletes ágygal, beépített asztallal s azon a gyerekek elmaradhatatlan típusjátékával, a Legóval; a kicsi konyha és a csöppnyi fürdőszoba érzékletesen tárja elénk napjaink panel lakását. A kiállítást záró hétvégi ház és a jól megpakolt Trabant gépkocsi is jelzi, mennyit és hogyan változott életmódunk az eltelt évtizedek alatt.

A kiállítás nyitó nagy tablója a vonuló tankokkal és a záró kép a modern autópályával egyfajta keretbe foglalja a látottakat.

A köztörténetet megjelenítő képek mérete és sokasága miatt a figyelem elsősorban az enteriőrök felé irányul, annál is inkább, mivel az egyes lakásbelsőknön a látogató át tud haladni, az egyes tárgyakat szinte meg tudja érinteni, s így minden látogató átéli, a bőrén érzi az adott kor légkörét. A kiállítás egyik legjobban megoldott része a társbérlet, ahol a tárgyi gazdagság, a különféle tipikus tárgye gyűttesek szellemes megjelenítése és legapróbb részletekig korhű alkalmazása mindenki számára egyformán jelenti az ötvenes éveket. Ilyen apró részlet a régi főbérő piszkos fala, a közös fürdőszoba koszos mosdója, a fogásra akasztott lódenkabát.

Az újjáépítésnek, az élet megindulásának, a romeltakarításnak a kereskedelem újjászerveződésének, az információcsere megindulásának jól megoldott ábrázolása a romos utcakép, amelynek jellegzetes elemei a későbbi utcaképekben is visszatérnek: az újságosstand, az új népművészeti alkotások butikja, a különféle sztereo berendezések és színes TV kirakata, a sportot, a mozgást, a szabadidőt reklámozó tablók, fotók, plakátok.

A mind módszerében, mind tematikájában újszerű kiállítás a hazai muzeológia történetének jelentős lépése. Az utóbbi években több fővárosi és vidéki múzeum törekedett komplex életmód-kiállítás megrendezésére, a történelmi folyamatok ilyen jellegű bemutatására. Úgy gondoljuk, a kiállítás apró hiányosságai, elsősorban a mához közeledve az életmód változásait differenciáltan bemutatni, a jelenkor történelmének feldolgozatlanágából erednek. Napjainkban az egyes osztályok és rétegek életmódját, az életmódra jellemző tárgye gyűtteket s ezek változásait nagyon nehéz nyomon követni, visszaadni, hiszen benne és velük élünk mi is. S ez annál is inkább nehéz, mert az utóbbi évtizedek életmódja nagyon sokféle, differenciált, s nem a tipikus felé változik.

Reméljük, hogy ez a kitűnő kiállítás nemcsak az eseményeket átélt emberek számára jelentős, hanem a fiatal generáció is többet és másképp fog tudni a látottak után az utóbbi négy évtized történelméről.

Gergely Katalin

Magyar népművészeti kiállítás Jugoszláviában

A magyar–jugoszláv kulturális együttműködés keretében „Népművészet Magyarországon” címmel reprezentatív kiállítást mutatott be a budapesti Néprajzi Múzeum Jugoszláviában. A kiállítás célja az volt, hogy a lehetőségekhez mérten átfogó áttekintést adjon a magyar népművészet alakulástörténetéről, táji, területi és etnikai tagolódásáról, legfontosabb ágazatairól. A kiállításban önálló egységet kapott a Magyarországon

első délszláv nemzetiségek népművészete is. Növelte a bemutatkozás jelentőségét az a tény, hogy ilyen léptékű kiállításra első ízben kerülhetett sor a két ország kulturális kapcsolatainak történetében.

A kiállítás-sorozat első színhelye a zágrábi Néprajzi Múzeum volt, ahol 1984. szeptember 28-án ünnepélyes keretek között nyílt meg a kiállítás. Ezt követően 1984. november 13-án a ljubljani Néprajzi Múzeum, majd 1985. január 11-én az újvidéki Vajdasági Múzeum, s végül 1985. március 7-én a belgrádi Néprajzi Múzeum adott helyet a kiállításnak. A mintegy 250–300 m²-en megrendezett, s több mint 500 műtárgyat (benne két szobai enteriőr részletet, 10 viseleti bábút) felvonultató kiállításához a magyar népművészet sokszínűségét bemutató színes dia-sorozat és néprajzi filmek, zenei felvételek kapcsolódtak. A kiállítás látogatói kétnyelvű (szerb-horvát ill. szlovén és magyar), illusztrált kiállításvezetőben kaphattak részletesebb és maradandó információt a magyarországi népművészetről.

Belgrádban a vendéglátók jóvoltából „Kultúra és népelet Magyarországon” címmel előadásorozatot rendeztek magyarországi, jugoszláviai magyar és magyarországi kutatásokat végző jugoszláv előadók közreműködésével.

Az egyes színhelyeken két-két hónapig nyitvatartó kiállítás 1985. május 5-én zárult.

A kiállítás fogadtatása mind a szakma, mind a nagyközönség részéről kedvezőnek ítéltető, annak ellenére, hogy Belgrádot kivéve, a hazaitól eltérő típusú és szerényebb méretű reklám, figyelemfelkeltés előzte meg ill. kísérte. A látogatottság mind a négy városban meghaladta az adott múzeumok szokásos időszaki kiállításainak nézőszámát.

A kiállítás fogadtatásával és visszhangjával kapcsolatban felidéznünk néhány részletet a jugoszláviai sajtó értékeléseiből.

A Horvátországi Magyarok Szövetségének kiadásában megjelenő Magyar Képes Újság fényképekkel illusztrált híradásában olvasható: „A nagy érdeklődést kiváltó válogatást ... a tárgyi bemutatót a népköltészet, a népzene, a népi tánc, a népszokások audiovizuális technika segítségével történő ismertetése, valamint kétnyelvű katalógus kíséri, melyben dr. Gráfik Imre tanulmánya mind a néprajzosoknak, mind a látogatóknak értékes tájékoztatást ad a magyar népművészetről.”

Az Újvidéken megjelenő Dnevnik Kultúra–Tudomány–Művészet c. mellékletében Ivan Cakan néprajzos muzeológus méltatja a kiállítást: „A kiállítás a magyar népművészet bemutatását szolgálja, külön kitérve a Magyarországon élő délszláv népek népművészetére ... A kiállítás rendezői (dr. Szacsvey Éva és dr. Gráfik Imre) a népi kézművességre és a háziiparra fektették a hangsúlyt, rámutatva a használati tárgyak és anyagok sokrétűségére ... A kiállítás különleges minőségi anyagát több évszámval ellátott műtárgy képezi a XVIII. sz. végéről és a XIX. sz. elejéről. Az absztrakt elemekből épített vitrinekbe elvszerűen és modernen rendezett anyag, mint egységes kiállítás különleges benyomást ad a látogatóknak... A kiállítást katalógus teszi teljessé, valójában egy kitűnő tanulmány (szerb-horvát és magyar nyelven), dr. Gráfik Imrétől, melyben a magyar népművészet történeti fejlődésének korszakolását fejti ki.”

Az Újvidéken megjelenő Hid című irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat 1985. márciusi száma a kiállítás tárgyaival van illusztrálva és Sárvári V. Zsuzsa tollából közöl ismertetést, a kiállítás egyetlen komolyabb hiányosságára is rámutatva: „A budapesti Néprajzi Múzeum kiállításában gyönyörködhetett a látogató ... a Vajda-

dasági Múzeumban ... ahol helyhiány miatt az anyag ... csak 40–50%-át teheték közszemlére. De az így leszűkített anyag is méltán reprezentálja a magyarországi tárgyi néprajz fejlődését, változását a XVII. századtól napjainkig ... A jól elrendezett, nem túlszűfolt teremben a látogató első észrevétele, hogy nincsenek feliratok a kiállított tárgyaknál. Így sem veszítenek ugyan esztétikai értékükből, de sokkal nagyobb hatása lenne a kiállításnak, ha a szemlélőnek nem kellene találgatnia, vajon mire is használhatták az itt látható eszközöket. Vehetünk kétnyelvű prospektust, de bosszankodva tapasztaljuk, hogy elég sok tárgy, amely megvan a prospektusban, hiányzik a kiállításról, és fordítva. A tájékoztató ugyanis tömör áttekintést ad a magyarországi népművészetről, de a kíváncsi múzeumlátogatót nem segíti hozzá a jobb tájékozódáshoz ... A technikai hiányosságtól eltekintve a látogató maradandó élménnyel távozik a kiállításról."

A belgrádi Nedelja Borba kulturális melléklete a kiállítás kapcsán rendezett sajtótájékoztató alapján ír a magyarországi néprajzi kutatásokról, néprajzi muzeológiáról és ebben az összefüggésben méltatja a kiállítást: „Ritka az az ország, ahol a népművészet és a kézműipar hagyományait annyira megbecsülik, mint Magyarországon ... Ilyen nagy és gazdag néprajzi kiállítás ... soha eddig nem volt bemutatva Jugoszláviában ... E program megvalósulása – a két ország kulturális együttműködésének keretében – a budapesti és a belgrádi Néprajzi Múzeum munkatársainak érdeme” – írja Dakica Djurdjevic.

Összességében megállapítható, hogy a kiállítás igazolta a feltételezett érdeklődést és tovább növelte a jugoszláv múzeumlátogató közönség ismereteit Magyarországról. Remélhetően hasonló eredménye lesz a viszonzásként 1985–86-ban hazánkban (Salgótarján, Debrecen, Szombathely, Budapest) bemutatásra kerülő „Jugoszlávia népművészete” c. kiállításnak is.

Gráfik Imre

A berettyóújfalui Bihari Múzeum kiállítása

Több sikertelen próbálkozás után 1974-ben jött létre a Bihari Múzeum, mely a bihari táj régészeti, történeti, néprajzi, irodalmi és képzőművészeti emlékeinek gyűjtését, bemutatását és tudományos feldolgozását tűzte ki célul. Az évek múlásával, a gyűjtemény rohamos gyarapodásával szükségessé vált egy új állandó kiállítás létrehozása. Az 1984 októberében megnyílt kiállítás Szabó Páltól kölcsönzött címe „Szülőföldem, Biharország”.

Az első terem a herpályi őskori telepátás eredményeit mutatja be, mely 1977–1982 között folyt az újkőkor kései szakaszának nevet adó herpályi Földvárhalmon.

Az egykor vízjárta terület szigetszerű szárazulatain először az újkőkor végén telepedett meg a népesség. Fejlett mezőgazdasági kultúrájuk lehetőséget teremtett a hosszabb idejű egyhelyben lakásra. A hirtelen támadt tüzek miatt leégett házak megőrizték a hajdani berendezés maradványait, a mindennapok használati tárgyait. De a leletekből rekonstruálni lehetett magukat az épületeket is. Az újkőkori házak között – a Kárpát-medencében először – emeletes házak maradványai is előkerültek. Így a kiállításon a szép formájú, festett kerámiák, a kő- és csonteszközök mellett láthatjuk az egyik emeletes, három helyiséges, kemencés újkőkori lakóház makettjét is.

Elszenesedett növényi maradványok, őrlőhelyek, vermek mutatják a növénytermesztés jelentőségét, de kiemelkedőbbek az állattartásra utaló leletek. Ugyanis a magyar Alföldön alakult ki Európa legfontosabb háziállati központja, ahol az őstulokot szelidítették meg, majd tették háziállattá. Ennek legjellegzetesebb lelőhelye Herpály, s a kiállított csontanyag segítségével végig követhetjük a folyamatot.

Részlet a múzeumi kiállításból

Bogya Pál felvétele

Az újkőkor földművesei lassan felhagytak korábbi életmódjukkal és fokozatosan állattenyésztőkké váltak, ami az állatokkal való vándorlás miatt a tell-telepek elhagyásához vezetett.

A korai és középső bronzkor határán új nép szállta meg a Földvárhalmet. A kiállításon láthatunk egy paticsfalú, lesározott padlójú, kisméretű házat, melyben tapasztott tűzhely és eredeti tárolóedények kaptak helyet. De megismerkedhetünk egy áldozati gödör tárgyaival, egy oltárral és egy agyag kocsimodellel is, mely az akkor használt, tömör kerekű szekér hű mása. Megcsodálhatjuk a bronzkori ember szabadkézzel formált edényeit, agancsból, csontból készült szerszámaikat, pattintott és csiszolt köveit.

A második teremben az egykori Herpályi-uradalom életébe tekinthetünk be a régészeti leletek segítségével. A hajdan sűrű településhálózatú vidék központja Herpály falu volt, ahol 1972–1976 között került feltárássra a Tiszántúl legnagyobb nemzeti kolostortemploma. Az 1230-as évekre nyugati toronypárral háromhajósna átépített épület a tatárjáráskor pusztult el, de rekonstruált déli tornya és helyreállított alapfalai

utalnak nagyságára. A mellette feltárt 28 téglakeretes sír leleteiből II. Géza denárját és egy gyermeksír bizánci jellegű ruhadíszzeit kell megemlíteni.

1980-ban sikerült feltárni Herpály XII. századi falusi templomát, melynek félköríves szentélye faragott mészkőből épült, s a helyenként épen maradt vakolaton színes freskók nyomai fedezhetők fel. A kiállításon látható az itt előkerült ereklyetartó kőlap is.

1980-ban került feltárára Herpályon egy másik, XIV. századi templom, ahol a sírokból a mindennapi használati eszközök, sarló, olló, pipa, edények mellett arany, ezüst, bronz ruhadíszítő szegélyek, pártadíszek, öv- és ruhadíszek kerültek elő.

A harmadik terem a régi Sárrét világát idézi. Az egykor három vármegyére kiterjedő mocsárvilág peremén és szigetein földművelésből és állattenyésztésből élő falvak sorakoztak. Az itt élők életét azonban a lecsapolásokig nagyban befolyásolta a vízi-világ.

Használati tárgyaik, építményeik készítéséhez, táplálkozásukhoz jól kiaknázták a természet kimeríthetetlen gazdagságát. A növények közül nagyobb jelentőségre a nád, sás, gyékény és a vessző tett szert. A kiállításon láthatjuk a nádvágás eszközeit: a nád-vágót, nádtolót, a csizma talpára erősített fapapucsot és a jégpatkót.

Változatos módon, az eszközök sokaságával halászták a Sárrét vizeit, fogták madarait, vadait. Megismerkedhetünk az egy fából faragott bodonhajóval, a sekély vízben használatos tapogatóval, a hálóvarsával, a kerítő-, húzó-, kaparó-, „teszi-veszi”-, és gombos hálóval, a madárfogó, valamint a vadogó csapdákkal és törökkel. Elképzelhetővé válik, milyen volt a ma már csak emlékeiben élő pákász kontyos kunyhója, aki egész életét a mocsárvilágban töltve innen indult el minden nap zsákmányszerző útjára, kezében a lápibottal, magánál tartva lápmetszőjét, bőrtarisznyával a vállán.

A negyedik teremben a bihari otthon legjellegzetesebb használati tárgyait és be rendezéseit ismerhetjük meg.

A házba belépő vendég először a lakók életében központi szerepet betöltő pitvarba érkezett, ahol a szabadtűzhelyen cserépedényekben készült az ebéd, vagy éppen a kemencében sült a friss bihari házikenyér. Az ország különböző fazekasközpontjaiból származó edények, melyek a vásárokon cseréltek gazdát, igen nagy változatosságot mutatnak.

A szobában az ágy mellett általános volt a textíliák tárolására szolgáló komód, melynek tetején szerény dísztárgyak, bögre, csésze, esetleg néhány fénykép kapott helyet.

Bihar egyetlen jellegzetes hímezése, a furtai hímezés élete, a kiszínesedés folyamata is végigkövethető a kiállításon. A szőttések gazdag motívumkincsének egyszerűsége készítőik szépérzékére vall.

Az utolsó teremben Bihar 1867 és 1949 közötti gazdaságának, társadalmának és szellemi életének kiemelkedő csomópontjára irányul a figyelem.

Bihar vármegye címere magába tömörítve tükrözi az egykor valóban országnyi megye gazdagságát és változatosságát. Láthatjuk itt a főnemesi és köznemesi családok használati tárgyait, viseletét, majd a vasútépítés után megindult iparosodás emlékeit.

Ezen az agrár jellegű területen azonban meghatározó volt, ezért kiemelkedő fontosságú a bihari parasztság életét és küzdelmeit bemutató rész. Nem véletlen, hogy itt indult útjára 1930 júniusában az igen radikális követeléseket megfogalmazó Bihari Füg-

getlen Kisgazdapárt. A bihari táj adta Erdélyi Józsefet, a népi írók mozgalmának előfutárát, jelentős népi írók és költők sorát: Szabó Pált, Sinka Istvánt, Barsi Dénest, Költő Nagy Imrét.

Trianon után az új megyeszékhelynek, Berettyóújfalunak kellett volna átvenni Nagyvárad szerepét. Ez csak részben valósulhatott meg, de a gazdasági fejlődés mellett jelentős szellemi pezsgés indult meg, amit Nadányi Zoltán költő neve mellett az is jelez, hogy a népi írók itt adták ki a Kelet Népet.

Végül láthatjuk a felszabadulás, majd a pártharcok dokumentumait, melyek közül kiemelkedik a megye első kommunista főispánjának, dr. Zöld Sándornak és a Sárreti Népfőiskola anyaga.

Zsupos Zoltán

A lédeci néprajzi gyűjtemény

A zaboraljai néprajzi gyűjtemények között a lédeci (Ladice, Csehszlovákia) a legéregbbi. 16 évvel ezelőtt, pontosabban 1979. november 9-én nyílt meg. A megnyitás idején öt helyiségben gyűlt össze a kiállítási anyag. Meg kell jegyezni, hogy a 60-as évek elején ugyan Gimesen két néprajzi kiállítás is volt, ezek kezdeményezője és szervezője Lipcsey Gyuláné volt. Sajnos helyiség hiányában a kiállítások csak rövid ideig álltak. Ez az előzmény nagyban befolyásolta és elősegítette a lédeci gyűjtemény létrejöttét.

A kezdeményezés a CSEMADOK helyi szervezetének vezetőségétől eredt, melyet a járási bizottság is támogatott, mivel a járás területén még ilyen létesítmény nem volt. Néhány hónap múlva az elhatározást tett követte. Az új iskola átadásával állandó helyiségre nyílt lehetőség az öreg iskola épületében. A HNB ezt a kérést teljesítette és ezután nem kellett más, mint az a néhány lelkes ember, aki a néprajzi gyűjtést végezze. Lédecen pedig ebből sohasem volt hiány, éppúgy mint a lelkesedésből. Így a tulajdonképpen aktív munkát a szorgos csoport alig két hét alatt elvégezte. A helyi szervezet részéről meg kell említeni a következő személyeket, akik valóban nagy akarattal és igyekezettel dolgoztak: Buday János, Mester Ferenc, Fazekas János, Fazekas Mátyás, Batika Istvánné, Jókai Mária és még sokan mások, valamint mindazok akik felajánlották a már használaton kívüli, padláson, pincében heverő tárgyakat. A CSEMADOK járási titkára, Szombath Ambrus a szomszédos falvakban szervezte és gyűjtötte össze a kiállításra kölcsönzött anyagot. A néprajzi szakbizottság részéről Dodek Istvánnét és Lipcsey Gyulát kell megemlíteni, akik Pozsonyból jöttek segíteni.

Amint említettem, az ünnepélyes megnyitó napján és az ezt követő néhány hónapon keresztül a látogató öt helyiségben szemlélhette meg a néprajzi tárgyakat. A szomszéd falvakból kölcsönként anyagot fokozatosan hazaszállítottuk.

A lédeci gyűjtemény létrehozásánál az a nemes cél vezérelte a szervezőket, hogy az „utolsó órában” mentsünk át a múltból néhány emléket az utánunk következő nemzedéknek. A rohamosan modernizálódó faluban nehezen maradt volna meg más-ként, mint ebben a formában. Az összegyűjtött tárgyak sorsáról is szó esett annak idején, mivel a helyiségek és maga a környezet is megfelelő, ezért egy tájélegű, nagyobb területet felölelő zaboraljai múzeum létrehozását képzeltük el. Sajnos anyagi támogatás

nélkül, helyi erőből ezt nem lehet megoldani. Bízom abban, hogy Lédecen is megoldódik ez a probléma.

Erénye a gyűjteménynek, hogy már másfél évtizede fennáll, és a benne összegyűjtött anyag teljesen önkéntes adomány, elgondolkoztató valóság. Mit láthat a néprajz iránt érdeklődő látogató a lédeci gyűjteményben? Mindazon használati tárgyakat, amelyek a lédeci paraszt-ember életéhez szorosan hozzátartoztak. Gazdasági eszközöket, konyhafelszereléseket, cserépedényeket, a kenyérsütéshez szükséges tárgyakat. A kender feldolgozásával kapcsolatos minden egyes eszköz megtalálható itt, mert a kender termelése és feldolgozása hozzátartozott a mindennapi élethez. Viseleti darab és textília aránylag kevés található a gyűjteményben, részben azért, mert még élő, napi használatban van, részben pedig ennek a tárolását, tartósítását nem tudjuk megoldani. Ez a veszély más tárgyakkal kapcsolatban is fennáll.

A gyűjteménynek megszabott nyitvatartási ideje nincs. Az érdeklődők a kulcsot a 324-es házszám alatt (Jókai Máriánál) mindig megtalálhatják és így bármikor megtekinthetik a lédeci néprajzi gyűjteményt.

Jókai Mária

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Kurucz Albert köszöntése

60. születésnapja alkalmából a néprajztudomány és a múzeumi terület képviselői bensőséges ünnepségen köszöntötték Szentendrén dr. Kurucz Albertet, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatóját. A megemlékezésen részt vettek és jókívánásaikat tolmácsolták a Művelődési Minisztérium Közgyűteményi Főosztályának vezetői, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke és a Néprajzi Múzeum több munkatársa. Átadák az ünnepeltnek Köpeczi Béla művelődési miniszter üdvözlő sorait is. Másnap közvetlen munkatársai köszöntötték Kurucz Albertet.

Molnár Balázs köszöntése

1985. február 20-án ünnepelte Molnár Balázs 70. születésnapját. Ha alakja ismerős is a magyar etnográfusok, sőt számos rokontudomány művelői előtt, mégis joggal gyaníthatjuk, hogy zárkózott egyéniségét és rendkívül gazdag ismereteit csak nagyon kevesen ismerték, ismerik, sejtik.

Molnár Balázs sorsának, testi adottságainak sok nehézségével küzdve jutott a komádi szülői háztól több tudományág központi intézményeiig. Egyetemi tanulmányait Debrecenben kezdte történelem-földrajz szakon, itt találkozott többek között Mendöl Tiborral. Megszakítások után Budapesten Györffy István hívta maga mellé és a történelem művelésébe Domanovszky Sándor, Szekfű Gyula vezette be, disszertációja „A hajdú kérdés dél- és kelet-közép-európai kapcsolatai”-ról szólt. Györffy István éppen halála előtt terjesztette föl tanszéki gyakoromokának, de a pozitív döntést már nem élte meg. Tudományosan különösen pezsgő és tudományágak között hidakat építő években dolgozott ennek a munkának központjaiban, a Néprajzi Tanszék mellett Teleki Pál Gazdaságföldrajzi Tanszékén, végzett gyakorlatot a Néprajzi Múzeumban és az Országos Levéltárban. 1949-ben helyezték a Néprajzi Múzeumba, 1950-től 25 éven át dolgozott ott, kezelt különféle adattári és tárggyűjteményeket, így a halászlé gyűjteményt.

Molnár Balázs kutatói arcélét részben a régi falusi élet, a „régii Sárrét világa” belülről való pontos, részletes ismerete és gondos megörökítésének igénye, másfelől a néprajzi témák történeti, földrajzi, kartográfiai szempontok-módszerek bevonásával való megközelítése jellemzi. A részletek iránti figyelem és pontos rögzítés jellemzi már első közléseit, így a kovával, taplóval való tűzgyújtás leírását. A múzeumban ez vezette rendkívül gondos, új módszerekkel kísérletező tárgyi és fotóval történő dokumentáló munkáját, amivel mindennapi életfolyamatokat, gesztusokat, munkatechnikákat örökített meg és a tárgyi gyűjteményeket próbálta az alig észrevett egyszerű tárgyak tervszerű megszervezésével az elmúló valóság jobb tükrévé tenni. Nagy kár, hogy több megörökítő vállalkozása – részben a külső megértés híján – félben, darabban maradt, de a múzeumban összegyűjtött anyag így is egyedülálló emléke lesz a tiszántúli, Tisza

melléki, Sajó völgyi falusi életnek. Kevés publikációja – így a Komádi települését, tanyáit ismertető írások – érzékeltetik több tudományt átfogó felkészültségét.

Minden sokat gyűjtő, egy-egy vidéket alaposan ismerő kutatónál számolnunk kell azzal, hogy írott munkái tudásuknak csak kis töredékét foglalják magukba. Molnár Balázs esetében ez a különbség fájdalmasan nagy. A kerek évforduló alkalmával köszöntve, a jó egészség mellett olyan esztendőket kívánunk – remélünk Molnár Balásznak, melyek sokrétű és rohamosan történelmivé váló tudásából minél többet megörökítenek – nemcsak eljövendő néprajzi kutatók, hanem a múltjukat ismerni-örizni kívánó sárréti, tiszántúli emberek, az egész magyar nép számára.

Hofer Tamás

Devereux George 75 éves

A magyar néprajz még lexikálisan sem tartja nyilván a Lugoson 1908. szeptember 13-án született Devereux George-ot. A francia-német eredetű család gyermeke magyar középiskolát végzett, majd sokoldalú egyetemi tanulmányait Lipcsében, Párizsba, az USA-ban folytatta, de szülőföldjéről soha el nem felejtkezve. Első néprajzi írásait Hevesy Vilmos indiai-polinéziai elméletéről közölte. Az University of Californian (Berkeley) készítette el a mohave indiánok szexuális életéről doktori értekezését. Nagy számban jelentek meg könyvei, tanulmányai a mohavek szellemi magatartásáról, a primitívek pszichikai világáról, lelki traumáiról meg-megújítva a pszichoanalitikus etnológia számtalan törekvését. Sokoldalúan fejtette ki, hogy morálisan nézve a mohaveknak és más törzseknek kimondottan magas kultúrájuk van. A primitívség csak külsődleges. A mitológia fedi fel ezeknek a közösségeknek az igazi arcukat. Nem azt kell nézni, hogy ki a mohave, maláj, japán vagy francia, hanem az embert, a nőt, a férfit. A kulturális relativizmusról írt megállapításai számtalan etnológus munkáját formálták szilárdabbá. Meleg kapcsolatok fűzték Róheim Gézához. Az 1930-as évek végén a Néprajzi Múzeummal kialakuló kapcsolatainak az akkori tudományos légkör vetett véget. A Curare folyóirat (Braunschweig-Wiesbaden) 75. születésnapjára ünnepi kötetet adott ki. A nagyszámú szerzők sorában két magyar tanulmánya is olvasható. Reméljük kiadónk válogatott tanulmányait – nem hagyva ki (mint más esetben) az inspirálók javaslatát – hamarosan leteszik az asztalra.

Gunda Béla

Gunda Béla Díjas 1985-ben

A Debrecenben végzett etnográfusok immár két évtizede rendszeresen megrendezett találkozásán, 1985. április 26-án a Kossuth Lajos Tudományegyetemen nyújtották át dr. Petercsák Tivadarnak, a Heves megyei Múzeumok tudományos titkárnak a Gunda Béla egyetemi tanár által alapított díjat.

PETERCSÁK TIVADAR

1971-ben végezte el a debreceni KLTE történelem-néprajz-népművelés szakát, majd Sárospatakon és Szerencsen dolgozott muzeológusként. 1981-től az egri Dobó István Vármúzeum munkatársa. Muzeológiai tevékenysége mindenütt jelentős volt. Szerencsen múzeumigazgatóként újjászervezte a múzeumot, nagy néprajzi anyagot gyűjtött a Taktaközben, s ő rendezte be a komlóskai tájházat is. Fő kutatási területe a vándoriparosok és kereskedők szerepének vizsgálata, a hegyvidék és az alföldi területek kapcsolatának vizsgálata, a népi állattartás és az erdő néprajza. Szülőföldjéről, a Hegyközről 1978-ban kismonográfiát írt, 1985-ben ugyanezen táj szarvasmarha tartásáról jelent meg önálló kötete, jelenleg pedig nyomdában van szülőfaluja, Filkeháza népszokásairól írott könyve. Összefoglaló munkát készített a Zempléni hegyvidék erdőhasználatáról, ezzel a témával vett részt a Répáshuta és Gyöngyös monográfiákban, valamint ezt a témakört a Palóc-kutatás számára is kidolgozta. Tanulmányaiban történeti-néprajzi szemlélettel elevenedik meg a népi kultúra számos, a vizsgált területen eddig alig feltárt vonása.

A Gunda-díj egy ígéretesen épülő, szilárd koncepciójú tudományos és muzeológiai munkásság elismerése.

Néprajzos szemmel Mongóliában

Az a 16 nap, amit 1984. augusztus és szeptember fordulóján Mongóliában sikerült töltenem (a megbízásomban szereplő hivatali teendőknél túl) jóformán csak arra volt elég, hogy megértsem és elmélyítsem magamban mindazt, amit e népről tudunk. Egyértelművé vált, hogy ebben a fátlan, sztyeppe-országban, az úttalan, középeurópai méretű kontinensen nincs más választás, mint a nomád állattenyésztés. Ha valamennyire is hasznosítani akarják a 100 és 1000 négyzetkilométereiket, akkor az ösök szabta úton járhatnak még egyelőre. Régészeknek való terep ez, mert a fanyergük a tiszafüredire hasonlít, de szinte mindegyiken dús ezüstveret, nagy ezüstkorongok. A nyersbőrből sodort kantárjuk is ezüst szalaggal csavart. A ló homlokán fényes korong, orrszija piros posztóval borított.

A nagy pusztában 15–20 km távolságban 1–2 jurta. Ugyanolyan mint ezer éve. A szentek helyett a délre nyíló ajtóval szemben nem a budha-szentélyt, hanem családi fényképek csicsásan díszes keretbe foglalt sorozatát látjuk. A módosabbaknál a mi múlt századi festett bútorainkhoz hasonlóan festett az ajtó – kívül és belül –, továbbá a sátoztartó lécek és a felső nagy sátoztartó korong. Ha mód van rá, alulra is padlót raknak és esetleg egy ugyancsak festett ágy van még a jurtában. A többi a régi: a kumiszköpülő állvány, az edénytartó polc fa- és alumínium dézsákkal... A jurta délre néző tetőzetén fonott- és fatálcákon sajtokat szárítanak és a lenyúzott állatok bőrét. A tűzhely a legtöbb helyen zárt lett (pléh dobkályha, tetején főznek) és füstcső nyúlik ki a kupola fölé. Benne ma is a rónán szedett árvagané szolgál tüzelőül.

Az egy család kezére bízott közös jószág (60 ló, 80 tehén vagy jak, 300 birka) őrizetlen kóborol a pusztában. Esténként tereli egybe a jurta látótávolságába egy lovas. Ez mintegy egymillió mongol élettere a 1,5 millióból. Víz alig található vízfolyásokban, ásott gödrökben; a jurtákban lóháton hozott tömlőkben, vagy alumíniumedé-

nyekben éppen csak főzéshez). A kumiszt nem mérik a kocsmákban és utcai árusoknál, mint ahogy az európai elképzelné. Ez a kényszerű életforma fontos része, egyetlen biztos ital (nagyon gyenge szesztartalmú savanykás, aludttej-ízű, de teljesen vízszzerűen folyik). Csak 1-2 napig tartható el és frissen készítve jó. A reggeli és esti fejes (lovanként naponta maximum egy liter) tejét beleöntögetik a jurtában állványon álló nagy bőrtömlőbe (aminek aljában mindig marad egy kevés régi), és azt köpülőfával húzzák esténként vagy ezerszer. Reggel nagy fakupával dézsába merik az összes megérett kumiszt (egy keveset, a sűrűbbet hagyva alul) és az el is fogy estig a család és a betévedő vendég ezüst- vagy fa csészéjéből.

A jurtán kívül semmilyen építménye nincs a pusztai pásztornak. A hátslovak két oszlop közé (szárítóhoz hasonlóan) kifeszített lószőrökötélhez kötve, felnyergelve vagy melléjük vetett nyereggel állnak naphosszat. Ezek csak éjszakára szabadok. Minden családtagnak ki van kötve a lova, a gyerekek is lovon járnak 15–20 km-re naponta az iskolába. Étkezésük is a hagyomány és körülmények szabta fehér ételekből (tej, vaj, sajtok sokasága) és fekete ételekből, azaz húsok nagymennyiségű (rendszerint főtt formában történő) fogyasztásából áll. Kenyér ma is ritka. De honnan is lenne friss kenyér a mazsolaként szétszórt, a kis szatócsoboltokhoz is legalább 20 km-re levő jurtákban.. Ma már minden családnál van liszt és kásaféle, azokból is készül sokféle étel. Fűszerüket a mező termi, – ezernyi ízesítő, számunkra ismeret és ismeretlen, a francia ízskálát messze felülmúló.

Az alacsonyan szálló belföldi kis repülőgépeikről látni igazán életük összefüggéseit. Zöld plüssel leterített hullámos dombon fátlan táj, amelyen fehér gombákként tűnnek elő nagy ritkásan a jurták és körülöttük egy-egy kis maréknyi mák: az állatállomány. Néhány teres, nagy völgyben újonnan szervezett állami gazdaságok két nyomásban földet is művelnek. Mint a szöttes abrosz, olyan a táj; felváltva egymás mellett a vetett és a (trágya hiányában vetetlen, de szántott) ugar. Rövid tenyészidejű gabona és burgonya terem itt jó esztendőkből.

A szibériai tajga lehúzódik Ulan Batorig. A bozontos fenyőféle természetes körülmények között is megél. A főváros parkjait a felszínen vezetett (a járókelők útjába eső) csöveken kénytelenek rendszeresen öntözni. Mezővárosainkhoz hasonló fővárosokban 14 múzeum van. Köztük egyharmadnyi egykori lámakolostor, csodálatos művészi remekekkel; másik egyharmada forradalmi emlékhely. A visszamaradt 4-5 múzeumban a nálunk is ismert muzeológiai munka folyik. A központi állami múzeumokban láthatni tulajdonképpen a tényleges mongóliai emlékanyagot a kőzetektől, a világhírű őslények sorozatán át a régészet, a húnok, a középkori állam (Marco Polo leírta) emlékein át a néprajzig. Néprajz mindössze két szoba, egy régi és egy új jurtával, az állattartás, a nemezkészítés és a földművelés szerény eszközeivel. Az önálló Néprajzi Múzeumot még csak most kezdik szervezni és megalakítását 1990-re ütemezték, bízva a baráti államok szakmai és anyagi támogatásában.

A 16 napból nyolcat a főváros múzeumaiban és a másik nyolcat a Karakóruban töltöttem. A hazahozott 15 tekercs film és a jegyzeteim remélhetőleg néprajzilag jobban is értékelhető beszámolóra adnak majd lehetőséget.

Ikvai Nándor

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Magyar-vietnami néprajzi együttműködés

A Magyar Tudományos Akadémia és a Vietnami Társadalomtudományi Bizottság közötti tématerv 21. pontja szerint az MTA Néprajzi Kutató Csoportja és a VTB Néprajzi Intézete – a kapcsolat egyéb formái mellett – közös néprajzi kutatásokat folytat egy vietnami nemzetiség körében. A részletek megtárgyalása, valamint a vietnami néprajzi tevékenység és intézményhálózat tanulmányozása végett 1982 és 1984 novemberében 3–3 hetet töltöttem Vietnamban, miután a kapcsolat első felvételére az 1980-as, más célú kiküldetésem alkalmával már sor került.

A vietnami néprajzi tevékenység a franciák távozása utáni hiátus betöltésére a háborús nehézségek miatt szerény keretek között az 1960-as évek elején indult meg. Kifejlesztésének két alapvető indítéka volt és van. Az első a nemzetiségi kérdés megfelelő megoldása, amelynek hivatalos elvei a lenini nemzetiségi politika tézisein alapulnak. A másik – a nemzetiségekre és az államalkotó kinh (viet) népességre egyaránt érvényesen – a hagyományok feltárása, megőrzése, ill. a szocialista nemzeti kultúrába történő integrálása.

A nemzetiségek vizsgálatának jelentősége már ezek nagy számából is adódik: Vietnamban – a kinheket is beleértve – 55 nemzetiség él. Bár lélekszámuk mindössze egymillió körüli, tehát elenyésző a kb. 45 milliónyi kinhekhez képest, a legtöbb nemzetiség a hegyvidéken települt meg és élelemtermelő technológiájuk alacsonyabb szintje miatt (hegyi rizs, gumósnövények) nagy területeket foglalnak el. Élelmiszertermelésük szerkezeti átalakítása, a nagyobb hatékonyság stb. alapvető fontosságú a síksági területeken megtelepült, gyorsan növekvő kinh népesség számára, új termőterületek biztosítása végett. A gyakorlati célokat is szolgáló vizsgálatok intenzívebbé tétele szűkebb tudományos szempontból is fontos. Jóllehet a franciák, kisebb részt az amerikaiak nem kis volumenű feltárást végeztek, ismereteink igen hézagosak, vagy egy-egy nemzetiségről nevéen kívül éppenséggel alig tudunk valamit. Mivel a kulturális élet átalakulása a háború után egyre gyorsabbá vált, a hegyi törzsek néprajzi anyagának megismerése egyre sürgetőbb feladattá válik. (A nyelvészet területén még rosszabb a helyzet, alig van szótár és grammatika, anyanyelvi írásról nem is szólva. Ez a helyzet az oktatás kinh nyelven történő bevezetését elkerülhetetlenné teszi, ami kétnyelvűség kialakulását eredményezi, kulturálisan természetesen kinh túlsúllyal.)

A komplex feladatok elvégzéséhez Hanoiban és Ho-Si Minh Városban hoztak létre kutatási bázisokat, az utóbbiban az összes társadalomtudomány számára egy közös intézetet létesítve. A hanoi intézmények közül a legrégebb és legfontosabb a VTB Néprajzi Intézete, amelyet 1968-ban alapítottak. Az intézetben 52-en dolgoznak, közülük 33 tudományos munkatárs. Az intézet szervezetileg nyolc egységre tagolódik: 1. kinh etnográfia; 2. észak-vietnami nemzetiségek; 3. dél-vietnami nemzetiségek; 4. etnoszociológia; 5. anyagi kultúra (ennek keretén belül néprajzi múzeum kialakítása indult meg); 6. dokumentáció; 7. szerkesztőség; 8. adminisztráció. Az intézet *Dan Tôc Hoc* címmel folyóiratot ad ki, amelynek eddig öt évfolyama jelent meg. Az intézetből

1979-ben kiváltak a szellemi kultúrával foglalkozók, belőlük jött létre a VTB Folklor Intézete, mely kinh és nemzetiségi anyaggal egyaránt foglalkozik. A Folklor Intézettel szoros együttműködésben dolgozik a Folklor Társaság, amelynek folyóirata *Van Hoa Dan Gian* címmel 1984-ben jelent meg első alkalommal. Az intézetben 30 kutató dolgozik.

Mindkét intézet munkájához több ponton kapcsolódik a VTB Délkelet-Ázsiai Intézete. Mint neve is mutatja, az intézet elsődrendű feladatként a délkelet-ázsiai népek összehasonlító vizsgálatával foglalkozik, vietnami nemzetiségekkel csak annyiban, amennyiben azok más délkelet-ázsiai országokban is élnek. Tágabban a néprajzi kutatáshoz is kötődik a Művelődési Minisztérium Kulturális Intézete. Ez a törzsi társadalmak szellemi kultúrájával, valamint a kinh folklorhagyományok feltárásán kívül főleg gyakorlati kérdésekkel foglalkozik, mindenekelőtt a népi színjátszás és a szokások területén.

A kutatandó nemzetiségek kijelölésével 1982. és 1983. évi utam során foglalkoztam. Az első alkalommal a vietnami-kambodzsai határvidéken élő, muzlim *chamok*at (a korábbi Champa királyság népének utódai), majd Északnyugat-Kínában a *muongok*at és a *fekete taikat* kerestem fel. (A *chamok* a malajo-polinéz nyelvcsaládhoz, a *muongok* az ausztró-ázsiai nyelvcsalád viet-muong alcsoportjához, míg a *fekete taik* a tai-kadai alcsoportoz tartoznak. E csoportok nem feleltek meg a már kezdetben jelzett kritériumoknak (ugyanis öntözéses rizstermesztők, szórványokban élnek a kinhek közé ékelve, viszonylag jól feldolgozottak, írásuk van stb.), így nem találtam vizsgálatukat eléggé fontosnak. 1984. novemberi utam alkalmával végül két mon khmer nyelvű törzs kijelölésére került sor, ezek: a *bru* (vankieu) és a *katu*. Mindkét törzs a laosz-vietnami határvidéken, a Vietnami Kordillerákban él, száraz rizs- és gumósnövény termesztők, kiegészítő vadászattal (elefánt, tigris, majom, vaddisznó, szarvas, sündisznó stb.), régies kulturális jellegzetességekkel, kezdődő vietizálódással. A *bruk* zöme Binh Trian tartományban él (a székhely Hue), lélekszámuk itt 31 849 (vietnami összlétszámuk 33 090; a laoszi *bruk* lélekszámát nem ismerjük, a *katuk* lélekszáma ebben a megyében 6 939 (összlétszámuk 26 493, többségük Quang Dam Da Nang tartományban, valamint Laoszban él). A helyi viszonyok megismerése végett egy hetet töltöttem náluk, előkészítve itt is, valamint a megfelelő tartományi szerveknél a közös terepmunka beindítását. A két törzs közül a Quang Dam Da Nang tartományban élő *katuk* életének egyes aspektusairól van francia és amerikai irodalom, a *bruk*ról jóformán semmi tájékozottságunk nincsen. (Molnár Benő vietnami tartózkodása idején járt egy északabbra élő *bru* (van-kieu) csoportnál, tanulmánya azonban nem került publikálásra.)

Bodrogi Tibor

ETNOLÓGIAI KUTATÁSOK

Vietnami tanulmányutam

Az MTA Néprajzi Kutatócsoportja és a Hanoi Társadalomtudományi Bizottság Néprajzi Intézete közötti együttműködés keretében 1985 április 10. és június 9. között két hónapot töltöttem Vietnamban. Ez a két hónap része volt egy eredetileg egy év hosszúságúra tervezett terepmunkának, melynek során néhány közép-vietnami hegyi törzset (nemzetiséget), elsősorban a brukat, másodrészt a katukat kívántam tanulmányozni.

Mint ahogy az ilyen utakkal, és főleg a fejlődő országokban végzett néprajzi terepmunkával általában lenni szokott, utamat rendkívül sok bizonytalanság és akadály nehezítette. Bár az együttműködést már körülbelül három éve megkötötték, s vietnami cserepartnerem március óta Magyarországon tartózkodik (összesen 9 hónap össz-időtartamra), különböző problémák miatt utazásomra mindeddig nem kerülhetett sor. Az eredetileg egy évesre tervezett időtartamból pedig a vietnami fél jelenleg csak két hónapot engedélyezett, s az is kétséges volt: tölthetek-e egyáltalán, s ha igen, mennyi időt és főleg milyen körülmények között, falun?

Ilyen előzmények után utamnak két fő célja volt: egyrészt arra törekedtem, hogy a vidéket minél jobban bejárjam, minél több falut látogassak meg, hogy tervezett későbbi terepmunkám színhelyét minél megalapozottabban tudjam kiválasztani; másrészt minden lehetséges eszközzel elő akartam készíteni jövő évi utamat – el akartam hártani az összes még fennálló akadályt.

Az előzetes nehézségek ellenére utam jól sikerült és minden várakozást felülmúlt. A rendelkezésemre álló két hónapból hat hetet töltöttem terepen, s olyan vidékekre jutottam el, amelyek hosszú idő óta zárva vannak az európai kutatók előtt. Bebizonyosodott, hogy valóban csak a helyszínen, a különböző illetékesekkel való közvetlen tárgyalás, és főleg a hat heti „próbaidő” sikeres kiállása útján lehetséges vendéglátóim meggyőzése: számukra ugyanis elképzelhetetlen volt, hogy egy európai, legyen bár néprajzos, valóban falun, az ottani meglehetősen nehéz viszonyok között akarjon élni, és azt különösebb nehézség, s főleg betegségek nélkül ki is tudja bírni. Így aztán lassan, az idő múlásával együtt fokozatosan háruhtak el az utamból az utolsó akadályok is. Ennek egyik legnyilvánvalóbb jele például kísérőim számának látványos csökkenése volt: a kezdeti 6-8 fő (köztük több fegyveres is!) végül a minimálisan szükséges egy főre apadt le; s a központhoz közel eső, meglehetősen akulturálódott falvakból fokozatosan jutotunk el egyre távolibb vidékekre és hagyományőrzőbb falvakba.

Terepmunkám színhelyét a mellékelt térkép mutatja: az egykor észak- és dél-Vietnamot elválasztó 17. szélességi foktól kissé délre, Bin Tri Thien megye közepén, a laoszi határtól nem messze fekvő Khe Sanh körzeti központ vidékén dolgoztam. Bázisunk Khe Sanh volt, innen jártunk ki (a hanoi Néprajzi Intézetből való kollégámmal együtt) rövidebb-hosszabb időre a különböző falvakba. A rendelkezésre álló idő alatt körülbelül két tucat falut látogattunk meg: mindegyikben egy-két napot töltöttünk, s igyekeztünk általános néprajzi gyűjtést végezve tájékozódni a kultúra egészéről. A

néprajzos számára nyilvánvalóan a legemlékezetesebbek azok az események, s a legértékesebbek azok a gyűjtések, amelyeket funkcióban sikerült látnia-végeznie. Nekem három szertartáson volt módom résztvenni: két alkalommal sámán által végzett gyógyító szeánszt figyelhettem meg, egyszer pedig egy ugyancsak betegséghez kapcsolódó nagyszabású engesztelő ceremónián vettem részt. Az örömben üröm, hogy tolmácsom – kinek kiválasztásába semmi beleszólásom nem volt – a megterheléseket sem fizikailag, sem idegileg nem bírta, így gyűjtési lehetőségeim igen korlátozottak voltak.

A kutatásra kijelölt települések

Utam második része egy másik törzs, a katuk közé vezetett. Itt már csak rövid egy hetet töltöttem, egy távolabbi terv részeként, tájékozódásképpen Bin Thi Thien megye legdélibb részén, Phu Loc körzeti központ vidékén. Előzetes várakozásomat a látogatás mindenben igazolta: kultúrájuk egyike a legarchaikusabbnak és legérdekesebbeknek egész Indokínában. Egy jövőbeli terepmunka tehát gazdag eredménnyel kecsegtetne körükben.

Összességében tehát terepmunkám nagyon jól sikerült: a kitűzött célokat sikerült elérnem, jövő terepmunkám színhelyét kiválasztottam, s a tájékozódó gyűjtések néhány ígéretes témára is ráirányították a figyelmem. Most már csak a vietnami félen

műlik, hogy a komoly terepmunkára sor kerülhessen. Utam talán legnagyobb eredménye az, hogy komoly ígéretet kaptam: jövőre legalább hat hónapot tölthetek el a kiválasztott faluban.

Tanulmányutam befejező részeként 1-1 hetet töltöttem Hueben és Hanoiban. Mindkét helyen felvettem a kapcsolatot a különböző társintézményekkel és kollégákkal; előadásokat tartottam Pápua-Uj Guinea és Ausztrália néprajzáról; és általánosságban véve tájékozódtam a vietnami néprajzi kutatásokról, különös tekintettel az engem érdeklő vidékekre és népekre. Utam számszerű eredménye 40 tekercs színes, és 20 tekercs fekete-fehér film és körülbelül 20 órányi magnetofonszalag.

Vargyas Gábor

Kutatódúton Brazíliában

1984 januárjától újabb kilenc hónapot tölthettem Brazíliában: a korábbi – 1980–1981-es – meghívásokhoz hasonlóan ismét São Paulo Főpapi Katolikus Egyeteme volt a vendéglátó. Az egyetem a kulturális antropológiai/etnológiai oktatás egyik brazíliai központja: a posztgraduális képzést Carmen **Junqueira** irányítja, aki nemcsak oktatóként, hanem az „indianügy” szókimondó harcosaként szerzett magának és intézményének nemzetközi tekintélyt.

Brazíliai munkámnak két fő csomópontja volt:

1. Terepkutatás a *guarani* indiánok között. Amint erről e lap és az *Artes Populares* (11. kötet, 1983) hasábjain már beszámoltam, 1979 óta többször is meglátogattam São Paulo állam tengerparti vidékén élő guarani indiánok falvait. 1981-ben, majd 1984-ben elsősorban a Prumirim faluban élő törzscsoportot tanulmányoztam: a tervezett monográfia perspektívájából ugyan az indiánok életének csaknem minden jelenségre odafigyeltem, vizsgálataim középpontjában azonban a hagyományos törzsi kultúra nagytekintélyű ideológusai, a *samanok* álltak. Alapvető tanulságokkal járt – a szubjektív élménytől függetlenül –, hogy 1984 februárjában részt vehettem egy többnapos névadó-rítuson. (A *mongarai* névre hallgató ritussorozatot évente rendezik meg: ez alkalommal három brazíliai államból vándoroltak ide guarani indiánok, hogy Didzsokó saman irányításával napokon át táncoljanak, énekeljenek, és nevet kapjanak, és nemcsak indiánok, hanem néhány „meghívott” fehérember is, köztük e sorok írója. A század elejéről rendelkezünk egy remek leírással: a brazíliai etnológia vezéralakjának, Nimuendajunak *mongarai* leírása csaknem pontosan ráillene az általam látottra, bizonyítva, hogy az akulturált külső mögött milyen szívósan megőrzik a guaranik közösségi ritusaikat, mitikus elképzeléseiket.)

Tapasztalataimról több helyen is tartottam előadást, így az egyetemen is, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a hallgatók között találjak egy „utódot”, akit bevezetnék a guaranikhoz, és aki távozásomkor folytatná a munkát. A „cinta larga” törzsnél kellő szakmai tapasztalatot szerzett, és posztgraduált kurzuson résztvevő Priscilla Ermel vállalkozott erre a feladatra: elkísért a guaranik közé, és Brazíliából való távozásom után folytatta és folytatja a guaranik vizsgálatát (felhasználva valamennyi jegyzetem, hangfelvételem stb. másolatait).

A guarani-indiánok főnöke és családja (Prumirim, São Paulo)

Boglár Lajos felvétele

Szakmai folyóiratokra tartozik a terepkutatás megannyi eredményének részletezése (az *Artes Populares* 13. kötetében jelenik meg „Diario guarani” c. írásom). Itt csak annyit jegyzek meg, hogy ismét hazahoztam egy reprezentatív tárgygyűjteményt (ezt kiállítottam az „indián napok” alkalmával a Belvárosi Ifjúsági Házban és a csepeli Általános Művelődési Központban), több ezer fényképfelvételt, hangfelvételeket és három filmet.

2. Adatok és dokumentumok gyűjtése. A brazil Nemzeti Kutatási Tanács (CNPq) ösztöndíjat adott, hogy az észak-brazil Belém városában levő Amazóniai Kutató Központnak végezzek gyűjtőmunkát. A tematikát „Brazilia elveszett kultúrái” címen foglaltam össze, és ehhez a következők tartoztak: a) adatokat gyűjtöttem az „Amazónia tollművészete” c. készülő kötethez, amelyhez több ezer tollművészeti mun-

kát vizsgáltam meg, ezernél több fotót készítettem, és „élőben” is tanulmányozhattam indián „tollművészeket”; b) megtekintettem brazíliai régészeti lelőhelyeket és leleteket (Lagoa Santa, Marajó, Amazonas menti leletek), és számos fotót készítettem a „Brazília elveszett kultúrái” c. tervezett kötethez; c) a fentiekhez kapcsolódva, és mintegy sommázva a megfigyeléseket, egy 1981-es idea alapján elkészítettem egy dokumentumfilm forgatókönyvét. Hosszú előkészületek után (brazíliai és magyarországi támogatással) végül 1984 augusztusában és szeptemberében (**Papp János** és **Lukács Laura** segítségével) el is készült a film, amelyet a magyar televízió is műsorára tűz. Szó esik a filmben a régészeti emlékek, a törzsi kultúrák és a természeti környezet „elvesztéséről”, és szerepelnek Brazíliában kutató, magyar származású személyek is, így a régész **Bányai Mihály** és az ornitológus **Hidasi József**.

Végezetül szólnom kell arról, hogy munkámban, különösen ami az utazásokat illeti, nagy segítségemre volt a brazíliai magyar nagykövetség több munkatársa, különösen pedig a sãopaulói magyar konzulátus vezetője, **Terjék Mihály**, akiknek ehelyütt is köszönetet mondok.

1985-ben kerül sor a munka folytatására, a guarani kutatás lezárására, és egy új terepmunka beindítására.

Boglár Lajos

KÖZMŰVELŐDÉS

Villő

Gyermek-folklórcsoport Gimesen

A folklórcsoport az 1964/65-ös iskolai évben alakult meg Gimesen (Jelenec, Szlovákia). Kezdetben mint táncsoport kezdtük el a munkát. A betanult táncokkal az iskolai és a helyi falusi ünnepélyeken, évfordulókon, a járási CSEMADOK kultúrrendezvényein szerepeltünk. A csoport létszáma a megalakuláskor 10-15 főből, az alapiskola első tagozatos, 10-14 éves lányából tevődött össze.

Néhány éves ténykedés után, a kezdeti nehézségeket leküzdve, a csoport munkája más irányba terelődött. A környezet adta lehetőségek vezettek el bennünket a tiszta forrás felé. A 60-as évek végén a csoport műsorában már kizárólag a helyi folklór szerepelt. A csoport minden tagja hangyaszorgalommal gyűjtötte az anyagot. Ettől kezdve az így összegyűjtött hagyomány némi csoportosítással, válogatással kerül a színpadra. – Annak idején még akadtak, akik kétségbe vonták az ilyen irányba való haladást. Elképzeléseink valóra váltak, útkeresésünk helyesnek bizonyult, amit már az első próbálkozások is mutattak: eredményesek, sikeresek voltak szerepléseink. Ez idő tájt kapcsolódtunk be a járási művelődési ház által irányított gyermekfolklór versenybe is, melyet évente rendeznek. Azóta is állandó résztvevői vagyunk, sikeresen képviseljük iskolánkat, falunkat és Zoboralját. A csoport életében és sok éves ténykedése alatt ez már hagyományossá vált.

Zoboralja gazdag népművészetének és gyermekhagyományának köszönheti a csoport sorozatos sikereit, melyeket járási, kerületi és országos versenyeken ért el. Az eredményekért a csoport mindig nagyon megküzdött, már a járási versenyeken is, ahol neves szlovák folklórcsoportokkal versenyzett együtt. Lassan, fokozatosan, lépésről-lépésre jutottunk a célhoz, keményen megdolgozott munkával érdemelve ki az elismerést.

A 70-es évtől kezdve a csoport két részre tagolódik: 1. a kicsik csoportja, amelybe az alsó tagozatos tanulók tartoznak (1-4 évfolyam); 2. a nagycsoport: a 6-9 évfolyamos tanulókból tevődik össze. Nemcsak megnövekedett létszámmal, de munkánk eredményétől, a sikerélménytől felverte még nagyobb lelkesedéssel dolgozunk. A csoport minden egyes tagjában megerősödött az a tudat, hogy nekünk itt Zoboralján, ilyen körülmények között semmi mást, csakis ezt, csakis így kell csinálnunk. Sőt, mi több, a szülők hozzáállása is így szilárdult meg és erősítette, lelkesítette a csoport munkáját. A szülők, ahol csak lehetett és kellett, mindig készen álltak a segítségre. Ez a tudat tovább szállt azokra az új tagokra, akikkel a csoport évről-évre feltöltődött.

Nem törekszünk és sosem törekedtünk látványos mutatványokra, csak az eredetit, az igazi, valódi örökségünket a maga egyszerű, romlatlan szépségében szeretnénk megmutatni, továbbadni, melyet őseink évszázadok óta őriznek s hagyatékul hagytak ránk, s nekünk ezt kötelességünk tovább vinni. Hanyagság lenne nem ápolni, kár lenne elfelejteni.

A csoport megalakulásától kezdve eredeti Zobor vidéki (gimesi) népviseletben

szerepel. Minden szereplő a saját népviseletét használja, melyet a szülők, nagymamák varrtak, készítettek, vagy a ládájuk mélyéből keresték elő. A szülők ilyenfajta segítségével nélkül nagyon nehéz lenne boldogulnom. A ruhák rendbentartásának, raktározásának gondját részben így oldjuk meg. Van téli és nyári, valamint ünnepi és félünnepi ruhánk. A fentiekből egyértelműen kitűnik, hogy nem viselnek a szereplők egyenruhát. A mi esetünkben a viseletnek külön jelentőséget tulajdonítunk, fontos szerepet tölt be, bizonyos kifejező eszköz.

A sikerek és az eredmények mellett a csoportnak kisebb-nagyobb gondjai, problémái voltak és vannak. Nem akadálymentes, rózsával kihintett út, melyet eddig megtettünk. Sőt, most is akad jó néhány megoldásra váró probléma. A csoport az alapiskola mellett működik. Anyagi támogatást viszont sehonnan sem élvezünk, senkitől sem kapunk. Az előbb említett lelkesedésen kívül egyebünk nincs. Őszintén mondván, vannak és voltak helyzetek, amikor ez kevésnek bizonyult. Ebből kifolyólag csak olyan és annyi szereplést vállalunk, amennyit a szülők zsebe elbír. Ezért van az, hogy versenyeken kívül alig szereplünk máshol.

Van még egy említésre méltó dolog, mely a Villőhöz kapcsolódik. 1974-től kezdve évente a csoport a szülők részére önálló keretműsorral mutatkozik be. Ezek az önálló műsorok *Kár lenne elfelejteni* címmel váltak ismertté. A helyi és az egész zoborvidéki hagyományok fokozatos bemutatására kerül így sor. Nevezhetnénk ezt akár ismeretterjesztő folklór hangversenyeknek is, melyek a szülők és a lakosság körében egyre közkedveltebbé válnak.

A gyerekek részére is így hozzáférhetőbb, amit a múltból még felfoghatnak, magukévá tehetnek. A gyűjtéseink is így válnak tökéletesebbé, teljesebbé. Még mielőtt egy-egy szokás a színre kerül, előzőleg közösen mindig megbeszéljük azt a körülményt, alkalmat, amint eredetileg csinálták, gyakorolták a szokást. A kiscsoporton belül számtalan játékot tanulunk meg közösen. A próbákon nagyon sokat játszunk. Olyan játékokat is, amit a gyerekek ismernek, vagy csak néhányan tudják, vagy otthon tanulták meg, vagy már teljesen ismeretlen a számukra, ami a gyűjtések folyamán előkerült. A jól begyakorolt és tökéletesen elsajátított játékokból állítjuk össze a színpadi formát, nagyon kevés javítással, vagy csak összekapcsoljuk. Mert csak a jól begyakorolt és sajátuknak érzett játékot tudják örömmel, játékos kedvvel, tisztán előadni. Sokszor játszáskor ezeket a játékokat a szünetekben is, ahol a többi gyereket is megtanítják rá, mert szokatlanok, újak ezek a játékok a gyerekek számára.

A másik csoporttal, a nagylányokkal leányszokásokat, lányjátékokat tanulunk és gyakorolunk. Több élő szokást még a valóságban, eredetiben ők maguk is gyakorolják. Ilyen a *pünkösödölő* és a *villőzés*, amiket évről-évre megcsinálnak. Gyűjtésünk a többi zoboralji falura is kiterjed, ezek már ismeretlenek számukra, ezeket megtanulják.

Hetente egy alkalommal találkozunk külön, külön a csoportokkal. Gyakorló helyünk az iskola folyosója, melyet csak a délutáni tanítás után vehetünk igénybe. Jelenleg a zoboralji farsangi szokást, a *sárdót* gyakoroljuk. A kiscsoporttal pedig a koloni gyermekjáték összeállítását. A megalakulástól számítva a csoport munkájába kb. 250–300 gyerek kapcsolódott be, illetve szerepelt. Érdekes az is, hogy kb. 6 évvel ezelőtt megjelentek az első szereplők gyermekei is, tehát generációváltás történt.

1976-tól viseli a csoport a „Villő” nevet. Megalakulásától kezdve vezetője és mindenese Jókai Mária. A csoport minden gondját-baját egyszemélyben intézem, a műsorválasztástól a betanításon keresztül a szervezésig és a ruhaproblémáig.

A gyermek folklórcsoport a színpadon

Kontár Gyula felvétele

Nincs zenekarunk s semmilyen kíséretünk. A gyerekek saját maguk énekelnek. Az olyan repertoár, mint a miénk, nem is kíván zenekari kíséretet. Jó lenne viszont, ha lenne annyi gyerek, hogy felváltva énekelnének. Sajnos nem vagyunk bőviben a gyerekeknek. Így viszont nem olyan mutatós sok esetben az előadásunk, néha kimerült, fáradt benyomást kelt, mert a zenei kíséret sok mindent eltakar és látványossá is teszi az előadást. De viszont a gyerekek játékát, szokásait a mi vidékünkön sohasem kisérté zenekar.

Az eredeti szokásanyagban egyáltalán nem volt, vagy alig észrevehetően táncos elem. Ezt természetesen nem is erőltetem, tehát a minimális a táncos megmozdulás, ez meg is látszik a gyerekek mozgásán. Ezt nem tartom hibának és elmarasztalhatónak, mert a célunk az, hogy az érdekes eredeti hagyományanyagot őrizzük meg, nem pedig mesterkéltné, színpadias produkciót hozunk létre, hogy tessünk a közönségnek, vagy éppen a zsüri ízlését elégsítsük ki. A szokások, játékok továbbéltetése a célunk, mert táncolni a betonon, a toronyházak között is meg lehet tanulni, de igazi romlatlan hagyományt őrizni csak úgy lehet, ha ezt nem forgatjuk ki, ha eredetiben vesszük át a hagyományörzőktől, és mi is őrzökké válunk, így biztosíthatjuk a továbbélést. Szükségesnek tartom, hogy a versenyeken is ilyen szellemben kellene gondolkozni.

Bízom abban, hogy mindannyiunk célja az, hogy minél többet és szebbet hagyjunk az örökségünkől romlatlanul, tisztán a jövő nemzedéknek.

Jókai Mária

KISEBB HÍREK

Bátky Zsigmond emléktáblája

1984. december 15-én felavatták Bátky Zsigmond emléktábláját a Komárom megyei Kocs község új általános iskolájának előcsarnokában. Az emléktáblát a Magyar Néprajzi Társaság és a TIT Komárom megyei néprajzi szakosztálya közreműködésével helyezte el Kocs nagyközség tanácsa és a Hazafias Népfront helyi bizottsága. Bátky ebben a községben született 1874. január 5-én. Az emléktábla felavatása alkalmából Gunda Béla egyetemi tanár idézte fel Bátky Zsigmond tudományos életművének, pályájának maradandó tanulságait. Az emléktábla előtt — amelynek felállításáért dr. Körmendy Géza fáradozott a legtöbbet — a Magyar Néprajzi Társaság nevében Paládi-Kovács Attila főtitkár, a Néprajzi Múzeum képviselőjében pedig Kodolányi János főigazgatóhelyettes helyezte el az emlékezés virágait. — Vajha egyszer Budapesten is lenne Bátkynak emléktáblája, ha már síremléke nem lehet.

P. K. A.

Gunda Béla kitüntetése

Gunda Béla Herder-díjas egyetemi tanárt, a KLTE Néprajzi Tanszékének tudományos tanácsadóját a bécsi Verein für Volkskunde ismételten levelező tagjává választotta.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem az intézmény érdekében kifejtett eredményes munkássága elismeréséül Gunda Bélának a „Pro Universitate” kitüntetést adományozta.

*

A Finn Nemzeti Múzeum és a magyar múzeumok közötti kapcsolatok fejlesztése érdekében kifejtett munkásságáért dr. Kodolányi Jánost, a Néprajzi Múzeum főigazgatóhelyettesét, társaságunk alelnökét a Museovirasto centenáris emlékéremmel tüntette ki.

*

A Magyar Tudományos Akadémia Tudósklubjában 1984. október 5-én meleg hangulatú ünnepség keretében nyújtotta át társaságunk elnöke Szabó T. Attilának a Györffy István Emlékéremet és a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagságát bizonyító oklevelet.

Budapesten köszönthettük 1985. április 17-én Vainö Kaukkonen finn professzort, aki a Magyar Néprajzi Társaság választmányi ülésén vette át a külföldi tiszteleti tagságról szóló diplomát.

*

A Magyar Néprajzi Társaság vezetősége síremlékük koszorúzásával emlékezett meg Hunfalvy Pál 175 éves és Munkácsi Bernát 125 éves születési évfordulójáról.

*

A Magyar Néprajzi Társaság, az Ókortudományi Társaság és az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara 1985. március 15-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában együttes emlékülést tartott Marót Károly születésének centenáriuma alkalmából. Az emlékülésen a sokoldalú tudós néprajzi, folklorisztikai munkásságát Voigt Vilmos értékelte.

*

A Magyar Néprajzi Társaság a Magyar Történelmi Társulattal 1985. április 5–6-án Debrecenben országos konferenciát rendezett „Történelem és néprajz” címmel. A két napos közös ülészakon elhangzott néprajzi előadások sorában Balassa Iván a néprajzról mint történeti tudományról szólt, Paládi-Kovács Attila a helytörténet, tájtörténet és néprajz kapcsolatát vizsgálta, Csilléry Klára pedig a magyar népművészet korszakait tekintette át.

*

A táj- és népkutató táborok egykori résztvevőinek baráti találkozóját és emlékülését rendezték meg 1985. május 17-én a Kossuth Klubban. A Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának a TIT Budapesti Néprajzi Szakosztályával közösen szervezett rendezvényén Filep Antal a táj- és népkutató mozgalom társadalmi jelentőségéről, az elnöklő Andrásfalvy Bertalan Györffy István példájáról, a szociológiai kutatások előzményeiről emlékezett meg. Morvay Péter rövid áttekintést adott az egykori táborokról; majd a különböző kutatótáborok egykori vezetői, résztvevői emlékeztek vissza a sokrétű kutatómunkára. Az emlékülésen felmerült a rendezvény folytatásának igénye és a rendszerezett visszaemlékezések valamint a nagyobb arányban kéziratban fekvő gyűjtések anyagának publikálása.

*

A szolnoki Damjanich János Múzeum vendége volt 1984. novemberében I.V. Kalojev oszét néprajzkutató. Tanulmányútja során előadást tartott a jász és az oszét nép történeti, néprajzi párhuzamairól és felkeresett több jász települést is.

KIADVÁNYOKRÓL

Magyar népballadák Kárpát-Ukrajnában

Ungváron 1974-ben Lizanec P. M. és Vaszócsik V. J. *A kárpátontúli magyar lakosság népballadái* címen szerény, de értékes népköltészeti gyűjteményt adtak ki. Azóta rendszeresen folyik a magyar népballadák kutatása. A beregi Váriiban tanárkodó Fábíán László *Kárpátontúli magyar népballadák és változatok* címen a Kárpáti Igaz Szó Lendület c. mellékletében 1983. óta publikálja balladagyűjtését. A beregi, ungi, ugocsai falvakban éppenúgy élnek klasszikus balladáink, mint a betyár s az egészen új típusú balladák. Az egyik tiszaujlaki ballada (*Özvegy asszony szaladgál...*) eddig ismeretlen szövegű. Figyelmet érdemel egy csempész ballada. A terület betyárja a fertősal-mási illetőségű Mogyorósi, akinek nevét egy töredékes balladás dal és a prózai szájhagyomány őrzi. A kitűnő felkészültségű Fábíán László azt írja, hogy a balladák nemcsak a sír felé hajló öregek ajkán élnek. Nem ritkán a tizenévesek ajkáról is hallhatók. Fábíán László szövegekzlései, hangfelvételei, magyarázatai egy új magyar népköltési gyűjtemény megjelenését jelzik. Újabban az Új Tükör (1985. május 12.) is felhívta a figyelmet Vári Lászlóra és szemelvényeket közöl gyűjtéséből. Kárpátaljai kollégáink éberen figyelik a magyarországi néprajzi kutatásokat is. Nemcsak meglepő, de megható is, hogy *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások* c. kötetről az első sajtóvisszhang, Dalmay Árpád részletes ismeretése a Kárpáti Igaz Szó 1985. évi április 14. számában jelent meg.

Gunda Béla

Vitaülés a Kecel-monográfiáról

Bárth János szerkesztésében megjelent monumentális tanulmánykötet (*Kecel története és néprajza*. Kecel, 1984. 1215 lap és 80 tábla kép) eredményeinek és tanulságainak megvitatására 1985. április 17-én a Magyar Tudományos Akadémián került sor. A Magyar Néprajzi Társaság Társadalomtudományi Szakosztálya által „Monografikus kutatás Kecelen” címmel rendezett vitaülést nagy érdeklődés kísérte.

Szilágyi Miklós szakosztályelnök bevezetőjében a helytörténeti monográfiák jelentőségére hívta fel a figyelmet, áttekintést nyújtva a szaktudományban betöltött szerepükről. A kutatás és a kiadvány célkitűzéseit Bárth János ismertette, melyek között fontos helyet kapott a változásvizsgálat, a jelenig való eljutás igénye.

A különböző tudományszakokat képviselő felkért hozzászólók sorát Barabás Jenő nyitotta meg, előrebocsájtva, hogy a Kecel kötet a helytörténeti kutatások legjobb hagyományait tette magáévá, ami mellett figyelemre méltó új utakat is követ. Mind tartalmi, mind módszertani szempontból kiemelkedő az etnikus folyamatok történeti megragadása: a benépesülés hullámainak pontos rögzítése. Pálóczi Horváth Ádám a régészeti topográfiai kutatások szemszögéből; Balogh Lajos pedig a nyelvi jelenségek, kölcsönhatások rögzítésének oldaláról értékelte pozitívan a kötet megfelelő fejezeteit.

Szabó Ferenc a helytörténeti monográfiák szerkesztésének gyakorlati tapasztalatai alapján állapította meg, hogy Kecel típusnak tekinthető település, amely a Duna-Tisza közti nagytáj jellegadó települése. Részletesen foglalkozott a kötet tematikájával, szerkezetével és a terjedelmi arányokkal. Balassa Iván nagyra értékelte a szerkesztői tevékenységet, a kötet szakmai és helyi jelentőségét. Kósa László előadásában arra a kérdésre keresett választ, hogy hol van Kecel helye a néprajzi térképünkön? A három kultúrtáj érintkezési pontján elhelyezkedő település állandó integráltsága ad magyarázatot a telepes mentalitás megtartására, a termelésszerkezet változtatására, a vállalkozókedvre. A történeti szemléletű néprajzi monográfia modellt a nyitott települések vizsgálatához.

Több hozzászólás hangzott el a tanulmánykötet egyes fejezeteivel ill. szerkesztésével kapcsolatban. A vitailésen kialakult vélemény egyöntetűen megcáfolta a napisajtóban megjelent ismertetések azon vádját, hogy a kötet terjedelme túlméretezett. Zárószavában Szilágyi Miklós összegezte az elhangzott értékeléseket, és rámutatott, hogy a tanulmányok beépülnek a további munkákba, hozzájárulnak a helytörténeti kutatások tudományos színvonalának emelkedéséhez, ill. megtartásához.

Selmeczi Kovács Attila

Szolnok megye tájainak népművészete

A Néprajzi Múzeumban rendezett 19 megye népművészetét bemutató kiállítás adta az ötletet az Európa Könyvkiadónak, hogy a vidéki múzeumok eddig publikálatlan, komoly értéket képviselő tárgyaira alapozva népművészeti sorozatot indítson. A sorozat célja, hogy közkinccsé tegye a raktárakban elfekvő, de a tudomány és a nagyközönség számára egyaránt fontos anyagot, kielégítse a napjainkban oly élénk népművészet iránti érdeklődést. A kiadó egyidejűleg megkereste a megyei tanácsokat is, s hozzájárulást kért megyénként a kiadványsorozat támogatására. Az egyes kötetek egy-egy megyei múzeumi szervezet munkatársi gárdájának összefogásával készülnek majd el, s főként megyei anyagra épülnek, de a Néprajzi Múzeum, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Iparművészeti Múzeum és más országos közgyűjtemények, illetve magángyűjtemények anyagát is felhasználják. A 19 kötetre tervezett sorozat szerkesztője és a munka szervezője Hofer Tamás, az egykori kiállítás egyik vezető rendezője. Az egyes kötetek szerkesztésével, s egyben belső lektorálásával pedig a múzeumi szervezet kijelölt szakembereit bízták meg. A szerződések megkötése után elkészült, s ez év március közepén a kiadóhoz került az első kész kézirat: *Szolnok megye tájainak népművészete*.

A 17 szövegíves kéziratot 500 fotó (100 színes) és 90 rajz teszi szemléletessé. A kötet szerkesztői: Bellon Tibor és Szabó László, s egyben ők szervezték meg a szerteágazó munkát is, amely jó négyesztendős anyagfeltárással, egy megyei népművészeti archívum (kb. 30 000 fotó) összeállításával, a megyei múzeumok, kis- és magángyűjtemények, illetve a szomszédos megyék múzeumainak felmérésével zárult. Jóllehet az archívum még nem minden tekintetben kielégítő, lyukkártyáinak kódolása még tart, az anyagot a munka megírásához már használhatták a szerzők.

A munka megszervezésénél elsőrendű szempont volt, hogy ki-ki megismerje az egész anyagot, s ezért közös „expedíciókat” szerveztünk a tárgyak kiválogatására, fotó-

zására, kartonozására, de a saját témával mindenki kezdettől fogva önállóan is foglalkozott. 14 megyén kívüli múzeum anyagát, 12 megyei kisebb helytörténeti gyűjteményt, s számos megyei és megyén kívüli magángyűjteményt vettünk számba. Az elkészült kötet egyes fejezetei és szerzői a következők: **Botka János—Szabó István**: Szolnok megye az ország néprajzi térképén; **Szabó László**: Település, építkezés; **Örsi Julianna—Bereczki Ibolya**: A lakás és tárgyai; **Gulyás Éva**: Népviselet; **Bellon Tibor—Szabó László**: Munkaeszközök és használati tárgyak; **Gulyás Éva**: A vallásos élet tárgyai; **Zomborka Márta**: Gyermekjátékok; **Bathó Edit—Magyar Márta**: Vesző-, gyékény-, szalma- és fosztásmunkák; **Bereczki Ibolya**: Szöttes, hímzés, csipke; **Bellon Tibor**: Csont-, szaru-, fafaragások és a bőr díszítése; **Bellon Tibor**: Bútorművesség; **Gulyás Éva**: A temetők művészete; **Szabó László**: Fémművesség; **Gulyás Éva—Tóth János**: Szűcs- és szűrszabó hímzések; **Füvessy Anikó**: Fazekasság; **Szabó László**: Szolnok megye tájainak népművészeti sajátosságai.

A kötet fotóit **Kozma Károly** (Damjanich Múzeum), rajzait **Tóth Lajos** (Szolnok), s a bibliográfiát **Nagy Molnár Miklós** (Mezőtúr) készítette.

Szabó László

IN MEMORIAM

Emlékezés Ortutay Gyulára

Születésének 75. évfordulóján nemcsak a szaktudomány, hanem a tudományos közélet, az állami és politikai vezetés is megemlékezett Ortutay Gyuláról sírjának ünnepélyes megkoszorúzásával (1985. március 22-én), tudományos tanácskozás és emlékülés megtartásával. A néprajztudomány számára meghatározó jelentőségű munkásság tudománytörténeti helyének kijelölésére is kísérletet tett az MTA Néprajzi Kutató Csoport Folklór Osztálya kezdeményezésére 1985. május végén Nyíregyházán rendezett több napos konferencia. (Erről részletes beszámoló a következő számban jelenik meg.)

Ortutay Gyula életművének teljesebb megismeréséhez járult hozzá az a bensőséges emlékülés, amelyet 1985. június 19-én a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, a Magyar Néprajzi Társaság és a TIT közösen rendezett az MTA Zenetudományi Intézetének konferenciatermében. Szabolcsi Miklós akadémikus megnyitójában sürgette a két világháború között indult haladó politikus tudósok tevékenységének tudománytörténeti feldolgozását. Kállai Gyula, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke adatokban gazdag előadásában a közel fél évszázados közös munka tapasztalatai alapján rajzolta meg a politikus Ortutay Gyula portréját, akiről – találóan jegyezte meg, hogy – nem lehetett álló képet készíteni. A Hazafias Népfrontban kifejtett több évtizedes tevékenységének egyik jelentős eredménye a honismereti mozgalom kibontakozása.

A közéleti cselekvés példaképét állította elének Ádám György akadémikus, a TIT elnöke Ortutay Gyula közművelődési munkásságának méltatásával. Szólt iskolamegújító, a felsőoktatást megreformáló tevékenységéről, valamint a kivételes képességű népművelőről, aki intézményes keretekben, a TIT révén a műveltség egészét kívánta terjeszteni.

Az egyetemi oktató, nevelő és a tudós személyiségét idézte fel Dömötör Tekla egyetemi tanár élménygazdag visszaemlékezése, aki egy kevésbé ismert korszakról, az 1952–1956 közötti évekről adott képet, majd számbavette Ortutay legjelentősebb tudományos eredményeit. Balassa Iván, a Néprajzi Társaság elnöke Ortutay Gyulát mint a magyar néprajztudomány szervezőjét mutatta be, felsorakoztatva mindazon kezdeményezést és tevékenységet, ami a szaktudomány fejlődését, mai arculatának kialakulását eredményezte.

A Magyar Tudományos Akadémia régi kívánságáról, a nagy tudósok életművét feltáró kiadvány megjelentetéséről szólt zárszavában Szabolcsi Miklós. Ortutay Gyula sokrétű tudományos és közéleti tevékenysége az elmúlt fél évszázad jobb megértéséhez járul hozzá, ezért nyeri el aktualitását iskolateremtő munkásságának megismertetése.

Selmeczi Kovács Attila

Pótolhatatlan veszteség érte a magyar néprajztudományt Takács Lajos halálával. A felszabadulás után pályára lépett valamennyi kutatónk közül ő hagyta ránk a leggazdagabb és a legsokrétűbb életművet. Bár az utóbbi 3-4 évben súlyos beteg volt, az utolsó pillanatig tervszerűen, roppant fegyvellemmel, rendszeresen dolgozott, szinte kettőzött erővel alkotott, írta új könyveit, tanulmányait, fontos közléseit. Évekbe fog tellelni, míg hátrahagyott, befejezett kézíratai rendre megjelennek, a közzétételére előkészített gyűjtéseinek, levéltári adalékainak gondozása pedig szinte életprogramot kínál.

Emberségét, fegyelmét, munkaszeretetét szülőfaluja, Várong közössége, földműves családjá örökölte reá, amint az otthoni környezetben gyökerezett emberi, tudósi, közösségi érzékenysége, csillapíthatatlan érdeklődése. Hajdani iskolatársai is mindig tisztelettel emlékeztek meg általában a várongiakról, de különösen szüleiről, családjukról, akik nem kis áldozatot hoztak azért, hogy nagy gondossággal készítsék fel fivérével az értelmiségi pályára.

A dombóvári gimnáziumot olyan sikerrel végezte el, hogy tanára, **Péczy László** ajánlásával az Eötvös Kollégium tagjaként végezhetette egyetemi tanulmányait. A magyar-latin tanári szakot választotta, ami mellett elmélyült folklorisztikai tanulmányokra vállalkozott. Professzorai közül mindig különös szeretettel emlékezett **Horváth Jánosra**, **Hadrovics Lászlóra**, **Keresztúry Dezsőre**. Szívesen idézte **Viski Károly** emlékét. Az egyetemi években – gimnáziumi kísérleteire is alapozva – feltárta Várong folklorját. Igyekezett a népköltészet és az irodalom kapcsolatát tisztázni a helyi hagyományban. Úttörő módon felmérte szülőfaluja teljes olvasmányanyagát. Ezek a vizsgálatok vezették el a históriások, hírversírók, a ponyvák világához, adtak kulcsot kezébe az orális és az írott költészet kapcsolatának megragadásához. Folklorisztikai és irodalmi érzékenysége révén figyelt fel nagyon korán a népi emlékiratok értékeire. E kutatásaiból merítette doktori disszertációjának anyagát. Eredményeit **Horváth János** rendkívül nagyra értékelte, a hazai folklorisztika jövőendő megújítóját látta benne.

Bár Takács Lajost a folklór iránti érdeklődése egész pályáján végig kísérte, később kutatómunkáját az anyagi kultúra, az agrár-etnográfia irányába terjesztette ki. **Tálas István** támogatását élvezve rövidesen a magyar paraszti földművelés egyik leghivatottabb kutatójává vált. A magyarországi dohánytermesztés néprajzát feldolgozó munkáját kandidátusi értekezésésként védte meg, majd hozzálátott az archaikus földművelési eljárások, rendszerek feldolgozásához. Újjáteremtette a Néprajzi Múzeumnak a témához kapcsolódó gyűjteményét, amelyet példaadóan, katalógus szerűen fel is dolgozott. Kutatásai különös rendszerességgel ölelték föl az irtásgazdálkodás kérdéseit. A szülőfalut, a Kis-Balaton környékét feldolgozó könyvei után eredményeit az *Irtás-gazdálkodásunk emlékei. Irtásföldek, irtásmódok* c. monográfiájában foglalta össze. E kötetének alapkézirata volt 1976-ban megvédett doktori értekezése. A sokoldalú, különösen leleményesen végzett recens vizsgálata mellett témái folyamatosan igényelték a történeti néprajzi kutatásokat, amelyekkel mind a nyelvészek, mind a történészek körében maradandó visszhangot váltott ki, számos részdiszciplínát gazdagított fel-tárásaival, következtetéseivel.

Agrár-etnográfiai bűvárlatai és egyre terebélyesedő történeti néprajzi vizsgálatai

szinte törvényszerűen terelték a figyelmét a társadalomnéprajz, a jogszokás-kutatás felé. A magyar etnográfiaiban szinte előzmény nélkül állnak a falu és birtokhatárokkal foglalkozó tanulmányai, a birtok átruházás, a birtoklás szokásrendjét vizsgáló értekezései, közlései. A magyarság idevágó hagyományait széles körű, európai összehasonlítás révén igyekezett egyetemes távlatokba állítani. Ezzel a témával foglalkozó kötetét már betegesen fejezte be. A társadalomnéprajz körében kísérletet tett a hagyományos közösségi és egyéni lét külső (földesúri, megyei, városi, községi stb.) normatív szabályozásának történeti néprajzi feltárására. Kutatásai a paraszti írásbeliség legkorábbi rétegeinek felfedezéséhez vezettek, amint pl. ő lelte nyomát a legkorábbi nyugat-magyarországi horvát szövegelemleknek is.

Súlyos beteg volt ereje, fegyelme felújítani folklórkutatásait. Fejezetírója volt a készülő, új néprajzi szintézis folklór kötetének. Összeállította várongi mesegyűjtését, közlésre előkészítette az ehhez kapcsolódó értékes tanulmányát, olvasmányvizsgálatát.

Takács Lajosban nemcsak kiemelkedő tudóst, kiváló muzeológust, hanem fáradhatatlan, áldozatos tudományszervezőt veszítettünk. Etikus, a közösség érdekeit képviselő egyéniségként az ötvenes évektől elmaradhatatlan résztvevője volt a szak közéletének. Olyan ember volt, aki nemcsak tisztiséget, hanem felelősséget viselt. Felelősségvállalása mindig a tudományos kutatást és a közösségi érdeket szolgálta. Tiszteletet érdemelt következetes erőfeszítése szakunk belső egységének, egyetértésének munkálásában. Hajthatatlan derűvel, mély realizmussal, de mindig elvi alapokon igyekezett harmonikus együttműködést kezdeményezni. Az eltérő vagy ütköző érdekeket szélesebb távlatokban való gondolkodás révén kívánta feloldani.

Szervező munkája értékeit a Néprajzi Közlemények pótolhatatlan sorozata jelezte már a hatvanas években is, amint nem véletlen, hogy a szintézis munkálatai során a legeredményesebb irányítónak bizonyult, az általa vezetett kötetrészekben mutatkozott a legkövetkezetesebb előrehaladás. Szívesen segítette kutatótársait. Mindig önzetlenül kiállt azokért a munkákért, vállalkozásokért, amelyek alkotóik hibáján kívül megakadtak, kését szenvedtek.

Takács Lajos közösségi ember volt, életeleme volt a demokratikus gondolkodás és cselekvés. Ez vezette arra, hogy részt kérjen magának a munkahelyi közéletében. Ezért vállalkozott, ha kellett szülőfalujában könyvtáralapításra. Ez a demokratikus, közösségi elkötelezettség, nyitottság vállaltatott el vele első munkahelyként népi kollgéiumi igazgatóságot, intézte vele élete utolsó heteiben a szülőfalu iskolájának jövőbe mutató terveit.

Takács Lajos életútja, életműve emberi, tudósi tartalmával, gazdagságával ösztönző példa. Emlékét munkáinak, törekvéseinek vállalásával kell szolgálnunk.

Filep Antal

Nyakas Miklósné
(1914–1984)

A hagyományból táplálkozó új magyar szötteskultúra elismert debreceni alkotója, népművésze távozott közülünk a múlt év végén. Röviddel azután, hogy betöltötte hetvenedik évét s tele volt tervekkel, munkával.

1914. december 19-én született. Pedagógus volt, s ez indította a textilmunkák és a néphagyomány felé. (Akkoriban sok képzőben alapos textiles tudással és néprajzi indítással vértették fel a tanítónőket.) A negyvenes évek végén kezdett érdeklődni a szőtteshagyomány iránt. Tájékozódás, tanulás céljából felkereste a Néprajzi Múzeumot. Az ott talált bihari szőttescsikok további keresésre sarkallták. A „tájakat összekötő” Debrecenből kiindulva jó lehetőségei voltak a várost környező hagyományok megismerésére, felgyűjtésére. Úttörő munkája elég hamar eredményt hozott: megindult a Népművészeti és Háziipari Szövetkezet szövő részlege Debrecenben. Alapítója, évtizedekig vezetője volt, és gyönyörű hagyományörző szőtteseinek tervezője.

A hatvanas évek sorban meghozták az elismeréseket, amelynek legfontosabbja a Népművészet Mestere cím, 1965-ben.

Akkoriban a szövés eltemetett textilművészeti ágnek számított, alig foglalkoztak vele. Nyakasné hitt benne és szerette. Mindkettő kellett ahhoz, hogy olyan sokat és kitartóan dolgozzon, mint tette. Kiállításai, középületekbe készített munkái, pályadíjai nagy tekintélyt szereztek neki. Hajdú-Bihar megye és Debrecen város művészeti díját 1972-ben az elsők között kapta meg a népművészek közül.

A hagyományból megismert bihari, sárréti és más szőttések nyomán alkotott. A hagyományt tisztelő, abból táplálkozó elemek új életre keltek szövőszékén. Az elsajátított és magáévá tett formanyelv új utak keresésére is lehetőséget adott. A textilek színezés nélküli díszítésében sok újat, eredetit hozott. Az egynemű színezetlen anyagok (pl. tiszta kender szőttesei) vagy a különböző fonalak ugyancsak színtelen, anyagszerűségével díszítő hatása (a kender, len, pamut egymás melletti megjelenítése) a nemes egyszerűséget hordozza végtelen számú variációban. Amikor e kísérleteit kezdte, szinte példátlan volt ez az egyszerűség. Ma már normává vált a megújult és megerősödött szövőmozgalomban.

Élete és munkája példa arra, hogy egy elveszni látszó hagyomány beépül az életbe, a jövőbe.

Papp Mária Edit

Haiding Karl (1906–1985)

1936 júliusában Elek Péterrel, Teleki Pál egyik munkatársával Magyary Zoltán Közigazgatástudományi Intézetének kutatóprogramja során a tatai járásban dolgoztunk. (Munkánk eredménye megjelent Magyary Zoltán és Kiss István: A közigazgatás és az emberek. Budapest 1939. c. kötetben, amely számon nem tartott dokumentuma a néprajz gyakorlati alkalmazásának is.) Vértestolna települését, építkezését vizsgáltuk, amikor az erdős-gyepes faluszélen német gyermekekkel körülvéve három kutatóval ismerkedtünk meg. Játékokat, dalokat gyűjtöttek. Az egyik Starzacher Elli volt, aki több mesegyűjteményt publikált, a másik Tafferner Anton, a hazai németiség történetének ma is dolgozó, kitűnő kutatója, a harmadik Haiding Karl, aki 79 éves korában, 1985. március 20-án hunyt el. A vértestolnai találkozásból egész életünkre kiható barátság alakult s talán ez lett egyik gyökere azoknak a későbbi őszinte hangú baráti összejöveteleknek, amelyeket az 1930-as évek végén a hazai németek kutatóival gyakran

tartottunk. A magyar résztvevők közül már csak Mester Miklós és én élünk. Mindez a magyar néprajz történetéhez is tartozik. A háború borzalmai és ideológiája rebbentett azután szét bennünket.

Haiding Karl halálával olyan kutatót veszítettünk, aki osztrák földről mindig elismerő szavakkal követte hazai néprajzi kutatásunkat.

Haiding Karl a szó tudományos értelmében „Wandervogel” volt: bejárta a közép-európai német területek jelentős részét s néprajztudományunk igen széles mezein is vándorolt. Már tudományos tevékenységének kezdetén – **Haberlandt** Arthur tanítványaként – a gyermekjátékok, a népmese, a monda, a tánc érdekelte. A háború akadályozta meg abban, hogy a Deutsche Forschungsgemeinschaft támogatásával a gyermekjátékok közép-európai kutatóhelyét megszervezze. A háború után mérnöki munkát végzett s csak kevés időt áldozhatott a néprajznak. A stájer Stainach mellett, a trautenfelsei várbán 1955-ben kezdte el egy múzeum megszervezését, amely hamarosan fontos kutatóhely lett. Legendás híre van annak, hogy Haiding Karl a hátán, kétkerekű kis kordén milyen példamutatóan hordta össze – főleg az Enns felső völgyéből – azt a közel tízezer tárgyat, amely az alpesi gazdálkodás, pásztorélet, méhészet, erdei munka, közlekedés, teherhordás tanulmányozásához páratlanul gazdag objektumokat szolgáltat. Amikor **Schmidt** Leopold a vaspapucsos faások középkori használatáról írt – Haiding Karl a mai parasztudvarokból még több példányt tudott összegyűjteni. Egyedülálló az alpesi gerendaházak kötésmódjairól létrehozott gyűjteménye. A trautenfelsei múzeum kb. 18 000 saját felvételét (!) őrzi olyan osztrák falvacskákból, alpesi településekről, ahová kutató addig el sem jutott. Különböző pedagógiai tevékenységet is kifejtett. A grazi egyetemen a népi prózai elbeszélésekről (mese, monda) és a gyermekjátékokról rendszeresen előadott. 1971-ben tiszteleti professzori címmel tüntették ki. Az osztrák államtól különböző kitüntetésekert kapott. Kiemelkedő munkásságát 1984-ben Európa-díjjal ismerték el.

Publikációi éppennygy nélkülözhetetlenek a mesefolkloristának, mint a táplálkozáskutató számára. Tudott nagyvonalú összefoglaló munkákat alkotni (pl. *Kinderspiel und Volksüberlieferung*. München, 1939), de meglátta a részletek mélységét és távlatait is (pl. *Der Marienkäfer in der Volksüberlieferung von Niederdonau*. Deutsche Volkskunde. 2. k. 1940). Olyan munkákat hagyott hátra, mint az *Österreichischer Märchenschatz*. Wien 1953; *Von der Gebärdensprache der Märchenerzähler*. FFC.64. Helsinki 1955; *Österreichs Sagenschatz*. Wien 1965; *Märchen und Schwänke aus Oberösterreich*. Berlin 1969; *Märchen und Schwänke aus dem Burgenlande*. Graz 1977. Az osztrák Alpesekek alig ismert gazdasági tevékenysége tárul elénk az olyan tanulmányaiból, mint *Obersteirische Ringstöcke als frühe Zeugnisse volkskundlicher Forschung*. Der Leobener Strauss 6. 1978.; *Die alte Bienenhaltung in der Obersteiermark*. Apimondia. Bukarest 1979.; *Fahrzeuge der obersteirischen Bergbauern*. Land Transport in Europe. Kopenhagen 1973; *Almwirtschaft in der Steiermark*. Graz 1962; *Fahrzeuge des steirischen Ennsbereiches und des Ausseer Landes, I–II*. Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, 50, 51. k. 1969, 1970. – Néprajzi munkásságáról, irodalmi tevékenységéről részletesen tájékoztat a tiszteletére kiadott emlékkönyv (*Volkskundliches aus dem steirischen Ennsbereich*. Liezen 1971), amely kedvenc kutatóterületnek gazdag hagyományvilágával ismertet meg.

Számtalan könyvismertetést írt a magyar néprajzi munkákról s vendégszerető há-

za mindig nyitva állott a kutatók előtt. Élete és tevékenysége példamutatóan bizonyítja, hogy egy vidéki múzeumban mint lehet európai rangú tudóssá válni. Haiding Karl módszere a meglátás sokoldalúságában rejlik. Élő mikroszkópja volt a néprajznak. Eredményeihez azokon a keskeny alpesi ösvényeken jutott el, amelyeken az osztrák nép szeretete is vezette.

Gunda Béla

Conrad Copeland Reining
1918–1984

Mint Magyarországon dolgozó néprajzi kutatóról, s barátságos, korrekt kollégáról illő megemlékeznünk dr. Conrad Reining professzorról, aki 1984. október 30-án halt meg Washingtonban.

Ohioban született, szülei Magyarországról kivándorolt Tolna megyei németek voltak. Amerikai egyetemeken, majd Oxfordban tanult és Oxfordban doktorált. Második világháborús katonai szolgálata, mely Afrikába is elvezette, fordította figyelmét az afrikánisztika felé. Terepmunkát végzett Tanganyikában, Szudánban, Kongóban, az egykori Francia Egyenlítői Afrikában, és egyes észak-amerikai indián csoportok között. Kutatásaiból több könyv és tanulmány született. Afrikánisztikát és általános antropológiát tanított Minnesotában és Washingtonban, egy időben vezette a Kongresszusi Könyvtár afrikai osztályát. Jó szervezőnek ismerték, volt titkára az Amerikai Antropológiai Társaságnak és elnöke a Washingtoni Antropológiai Társaságnak.

Idősebb korában határozta el, hogy terepmunkára jön szülei szülőföldjére. Egy esztendő lakott Keszőhidegkúton és vizsgálta a Tolna megyei evangélikus németiség sorsának alakulását. Tanult magyarul, de tanulmányaiban nem jutott túl messze. Itt tartózkodása alatt élményszerűen ragadta meg a feltárható történeti múlt gazdagsága, és levéltári forrásokban, anyakönyvekben elmélyedve próbálta az előzményeket rekonstruálni. Váratlanul rátörő súlyos betegsége és 66 éves korában bekövetkezett halála miatt ebből a nagy anyagból – amit a romániai német csoportok körében végzett kutatásokkal is kiegészített – alig készült feldolgozás, ezeknek jegyzékét alább adjuk. Magyar vonatkozású publikációi:

The rise and demise of the Germans in Hungary. Folia Slavica 1(3), 1978. 469–479.

The transformation of Hungarian villages. In: Priscille C. Reining and Barbara Lenkart (eds.): *Village Viability in Contemporary Society.* American Association for the Advancement of Science. Boulder, Colorado, 1980, 109–121. (Ez a cikk újra megjelent: Marida Hollós and Béla c. Maday (eds.): *New Hungarian Peasants: An East Central European Experience with Collectivization.* New York, 1983. 211–224.)

Significance of village identity in Hungary before and after World War II. (Könyv befejezetlen kézírata).

Hofer Tamás

TARTALOM

Társasági hírek	1
Tudományos tanácskozások	7
Személyi hírek	16
Múzeumi hírek	18
Kutatóink életéből	26
Nemzetközi kapcsolatok	30
Etnológiai kutatások	32
Közművelődés	37
Kisebbségi hírek	40
Kiadványokról	42
In memoriam	45

NÉPRAJZI HÍREK
ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Attila Selmeczi Kovács

H-1250 Budapest, Országház u. 30. P.O.B. 29.

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Program der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.